پرۆژەی دەستووری هەرێمی کوردستان و
پێشنیازی چاککردنی کەموکوڕییەکانی

د. نووری تاڵەبانی

پرۆژەی دەستووری هەرێمی کوردستان و
پێشنیازی چاککردنی کەموکوڕییەکانی

* ناوی کتێب: پرۆژەی دەستووری هەرێمی کوردستان و
پێشنیازی چاککردنی کەموکوڕییەکانی
* نووسەر:د. نووری تاڵەبانی.
* بەرگ و سەرپەرشتی هونەری: عوسمان پیرداود .
* نەخشەسازی: عیسام موحسین.
* چاپخانەی حاجی هاشم – هەولێر.
* بەهاوکاری ئەکادیمیای کوردی چاپکراوە.
* تیراژ: ٥٠٠ دانە.
* لە بەڕێوەبەرایەتیی گشتیی کتێبخانە گشتییەکان ژمارەی سپاردنی(٧٢٠)ی
ساڵی ٢٠١٣ی پێدراوە.

پێشگوتن:

پەرلەمانی هەرێمی کوردستان پڕۆژەی دەستووری هـەرێمی لـە ٢٤ی حـوزەیرانی ٢٠٠٩ بـە زۆرینـە پەسـندکرد، هـەنگاوی دووەم دەبـوو کـە دەنگدەران لە مـانگی تـەمووزی ئـەو سـاڵەدا دەنگـی لەسـەر بـدەن. ئـەو پڕۆژەیـە لـە ڕووی قـانوونی و زمانەوانییـەوە کـەموکوڕیی تێدایـە پێشـتر چـەند جارێـك ئامـاژەم بـۆ بەشـێکیان کـردووە، لەگـەڵ پێشـنیازی چاککردنیان.

پڕۆژەی دەستووری هەرێم بە زمانی عـەرەبی ئامـادەکراوە، لیژنـەی ئامادەکردن ئەرکی وەرگێڕانی لە عەرەبییەوە بۆ کوردی بە من سپارد. لە سەرەتای مانگی تەمووزی ٢٠٠٦دا دەستم بە وەرگێڕانی پڕۆژەکە کرد و لە کۆتایی ئابی ئەو ساڵەدا پڕۆژە وەرگێڕاوەکەم بـە چاپکراوی و لەسـەر CD ڕادەستی سەرۆکی لیژنەی دەستووری کرد. لەو ماوەی کـە خـەریکی وەرگێڕانی ئەو پڕۆژەیە بووم، بەبێ ئاگاداری نزیکەی سێیەکی ئەنـدامانی ئەو لیژنەیە کۆبوونەوەیەکی (نائاسـایی) لـە ٢٠ی ئـابی ٢٠٠٦ سـازکرابوو، تێیدا دەستکاری (٢٢) ماددەو بڕگە لـە پڕۆژەکـەدا کرابـوو. کۆبوونـەوەی نائاسایی تایبەتە بە پەرلەمان، ماددەی (٦)ی پێڕەوی ناوخۆی پەرلەمان چەند مەرجێکی داناوە بۆ سـازدانی ئـەو جـۆرە کۆبوونـەوەی پەرلـەمان، لیژنـەکان بۆیـان نییـە کۆبوونـەوەی (نائاسـایی) سـازبکەن، (قیـاس)یش لـەنێو ئـەو دوو حاڵەتـەدا ناکرێـت. لـە یەکـەم کۆبوونـەوەی لیژنـەی دەستووری کە لە سەرەتای مانگی ئەیلوولی ٢٠٠٦دا بەسترا، ڕەخنەم لـەو کۆبوونەوەیە گرت، بەڵام گوێ لە ڕەخنەکەم نەگیرا. پڕۆژەی دەسـتووری هـەرێم لـە ٢١ی ئـەیلوولی ٢٠٠٦دا بڵاوکرایـەوە، داواش لـە هـەموو لایەنـە

پێوەندیدارەکان کرا ڕا و سەرنجی خۆیان بۆ لیژنەکە بنێرن. لە ماوەیەکی کەمدا ژمارەیەکی زۆر لە ڕێکخراوی سیاسی و مەدەنی و کەسانی پسپۆر و شارەزا تێبینیی خۆیان بۆ لیژنەکە نارد، بەمەبەستی دەوڵەمەندکردنی پرۆژەکە. چاوەڕوان دەکرا لیژنەکە ناوەناوە بۆ تەماشاکردنیان کۆبێتەوە، بەلاّم لەجیاتی کۆبوونەوەی لیژنەکە، دەستەی سەرۆکایەتییەکەی بەشێك لەو تێبینییانەی بەلاوە نابوو، بەپاساوی ئەوەی بێ سوودن، بەشەکەی دی لە ژوورێکی نزیك لە ژووری سەرۆکی لیژنەکە دانابوو، داواش لە ئەندامان کرابوو بچن لەوێ تەماشایان بکەن!

لیژنەی دەستووری تا دەست پێکردنی پشووی هاوینی پەرلەمان لە یەکی تەمووزی ٢٠٠٨ کۆنەبووە، لە ٧ی تەمووز جارێکی تر کۆبوونەوەیەکی (نائاسایی) کردەوە، کە بەشداریم تێیدا نەکرد، جارێکی تر دەستکاریەکی بنەڕەتی لە پرۆژەکەدا کردبوو.[١] پرۆژەکە بەو دەستکارییانەوە لە ٢٤ی حوزەیرانی ٢٠٠٩ خرایە بەردەم پەرلەمان و بە زۆرینە پەسند کرا. بەلاّم پێش ئەو پرۆسەیە، پەرلەمان بە پەلە قانوونی ژمارە (١٦)ی ساڵی ٢٠٠٨ تایبەت بە پەسند کردنی پرۆژەی دەستووری هەرێمی پەسندکرد، کە دواتریش هەموار کراوەتەوە.

پرۆژەی دەستووری هەرێم لە مانگی تەمووزی ٢٠٠٩ ریفەڕاندۆمی لەسەر نەکرا، بۆیە تا ئێستاش پرۆژەیە، بەلاّم پاش پەسندکردنی دەبێتە یەکەم دەستوور لە مێژووی گەلەکەمان، ئەوەش وا دەخوازێ، کە بە باشترین شێوە ئامادە بکرێت و ماددەکانی بە زمانێکی قانوونیی ڕەوان دابڕێژرێن.

چەندین پسپۆر و شارەزای قانوونی دەمێکە داوای هەموارکردنەوەی پرۆژەی دەستووری هەرێم دەکەن، بە مەبەستی چاککردنی

کەموکورپیـــەکانی، ئـــەوەش بـــە ڕێککـــەوتن لـــەنێو فراکسـیۆنەکانی نـــاو پەرلـــەمان دەکرێـــت. بەشـــێکی زۆر لـــەو گرفـــت و کێشـــانەی تائێســـتا بـــەرەوڕووی هـــەرێمی کوردســـتان بوونەتـــەوە هۆیەکـــەی دەگەڕێتـــەوە بـــۆ نەبوونی دەستوور، کە هەرێمی کوردستان دەبوو لە ساڵی ١٩٩٢دا ببێتـە خاوەن دەستووری خۆی، هەتا ئەگەر لـە شـێوەی دەسـتوورێکی کـاتیش بووایا.

پەلـەکردن لـە پەسـندکردنی دەسـتوورێکی مـۆدێرنی گونجـاو بـۆ هەرێمی کوردستان، بە تایبەتی لەم بارودۆخە سیاسییەی کە کوردسـتان و عێـراق و ناوچـەکە پێیـدا تێدەپـەڕێ، داواکـاریی خـەڵکی کوردسـتانە. هـــەرێمێکی خـــاوەن شـــەرعییەتیی دەســـتووریی حکومـــەت و لایەنـــە پەیوەندیـدارەکان و دەزگـا نێودەوڵەتییـەکان ناچـار دەکـات گـوێ لـە داواکاریەکانی هەرێمی کوردستانی بگرن.

ئەو تێبینییانـەی لـەم نامیلکـەدا بڵاومانکردوونەتـەوە بـە مەبەسـتی چـــاککردنی کەموکورپیـــەکانی پرۆژەکـــە، پێشـــتریش بەشـــێکیان بڵاوکراونەتـەوە. ئـەو ڕسـتانەش کـە **لـەنێو کەوانـەدان و بـە(ڕەشـی)** نووســـراون، هـــەموویان تێبینـــین و بەشـــێك نـــین لـــە پرۆژەکـــە. ئـــەو (پێشـەکی)یەی لێـرە بڵاوکراوەتـەوە (دیباجـە)ی پرۆژەکـە نییـە، بـەڵکو بەشـێکە لـەو (پێشـەکی)یەی کـە بـۆ پـرۆژە دەسـتووری سـاڵی ١٩٩٢ ئامادەمکردبوو، تێیـدا بـە ڕوونـی ئامـاژە بـۆ لایـەنی مێـژوویی و قـانوونی پرسی کورد کراوە، کە پێویستە ئاماژەیان بۆ بکرێن.

پرۆژەی دەسـتووری پەسـندکراو لـە ٢٤ی حـوزەیرانی ٢٠٠٩ بنـەمای زۆر چاکی تێدایەو کەسیش ناتوانێ نکـوڵی لـەو ڕاسـتییە بکـات. بەشـێك لـەو بنەمایانـە لـە پـرۆژەی دەسـتووری سـاڵی ١٩٩٢ وەرگـیراون، وەکـو

داننــان بــە مــافی چــارەنووس بــۆ گــەلی کوردســتان و دامەزراندنــەوەی دەوڵەتی عێراق لەسەر بنەمای ڕێککەوتنی ئارەزوومەندانە.

پــاش وەرگێڕانــی پرۆژەکــە، لیژنــەی دەســتوور داوای لــە چــەند ئەندامێکی کردبوو بە دەقە وەرگێڕاوەکەدا بچنەوە، ئـەوە کـارێکی بـاش بـوو، بـەڵام دەبـوو ئاگـاداری منـیش بکەنـەوە تـا هاوکارییـان بکـەم لـە پێداچــوونەوەدا. بەشــێك لــەو وشــە و دەســتەواژانەی لــە پــرۆژە عەرەبییەکەدا هاتوون، ئەو لیژنەیە بە دەقاودەقی وەریانگێڕاوەتەوە سەر زمـانی کـوردی، ئـەوەش لـە ڕووی زمانەوانییـەوە دروسـت نییـە، چـونکە هەموو زمانێك تایبەتمەنـدیی خـۆی هەیـە. دەبـێ لێـرەدا ئـەوەش بڵـێین، کە(یاداشتی ڕوونکردنەوە)ی پرۆژەکەو (دیباجە)کە هـەردووکیان لەلایـەن سەرۆکی لیژنەی دەستوورییەوە ئامادە کراون، بێ ئەوەی لیژنەکە ئاگادار کرابێتەوە، یان ئەو دەسەڵاتەی پێ دابێــت.

پرۆژەی دەستووری هەرێمی پەسندکراو لە ٢٤ی حـوزەیرانی ٢٠٠٩دا نـاتوانین دەسـتکاری تێـدا بکـەین، چـونکە پەرلـەمان بـەو دەقـە دەنگـی لەسـەر داوەو نکرێـت دەسـتکاری تێـدا بکرێـت، هـەتا ئەگـەر هەڵـەی زمانەوانیشی تێدا بێت.

ئـەم نامیلکەیـە بەشـێکە لـە کتێبـی: (پـرۆژەی دەسـتوری هـەرێمی کوردســتان و ڕەنجــی بیســت ســاڵە)، کــە ئومێــدەوارم لــەم نزیکانــەدا بڵاوبکرێتــەوە بــە مەبەسـتی خزمــەتکردن بـەم پرۆسـە قانوونییـە کـە لـە ناوەڕاستی ١٩٩٢ەوە کارم لەسەرکردووە.

هەولێر

٢٠١٢/١١/٢٠

کورتەیەك

لە (پێشەکی) پرۆژەی دەستووری هەرێمی ساڵی ١٩٩٢

"بە ناوی خوای بەخشندە و میهرەبان"

پێشەکی

{ لەدێر زەمانەوە کورد لەو ناوچە جوگرافییایەی بە کوردستان ناسراوە دەژیت، ولأتەکەشی بۆ ماوەیێکی زۆر لە ژێر دەسەلأتی چەند دەوڵەتێکی داگیرکەردا بووە، بۆیە کاتێ پەیماننامەی (سیڤەر)ی نێودەوڵەتی، کە لە ساڵی ١٩٢٠دا مۆرکرا، لە برگەکانی (٦٢ و ٦٣ و ٦٤) باسی لە پرسی کورد کرد لەسەر بنەمای مافی دیاریکردنی چارەنووس و کوردی وەك نەتەوەیەك ناوبرد، ئومێدێکی بە کورد بەخشی، بەلأم بەرژەوەندی چەند دەوڵەتێکی زلهێز لەگەڵ ئەوەدا نەبوو قەوارەیەکی سیاسی بۆ کورد دابمەزرێت. کوردستان جارێکی تر دابەش کرایەوە، بەشێکی خرایە سەر سنووری دەوڵەتی عێراق کە لە ساڵی ١٩٢١دا لە دوو ویلایەتی بەغدا و بەسرا دروستکرابوو. لکاندنی ئەو بەشەی کوردستان بە دەوڵەتی عێراق لە ساڵی ١٩٢٥دا بەپێی بڕیاری ئەنجومەنی کۆمەڵەی نەتەوەکان بوو، بەلأم بە چەند مەرجێك، کە دەبوو دەوڵەتی عێراق جێبەجێیان بکات.کۆمەڵەی نەتەوەکان لە ساڵی ١٩٣٢ەوە بڕیاری بە ئەندام وەرگرتنی دەوڵەتی عێراقی لەو دەزگا نێودەوڵەتییە دا، بەلأم جەختیش لەسەر ئەوە کرابووەوە، کە عێراق دەبێ پابەند بێت بەو مەرجانە و بەبێ ڕەزامەندیی کۆمەڵەی نەتەوەکان نابێ کارێك بکات ببێتە هۆی هەڵوەشاندنەوەی ئەو بڕیارە نێودەوڵەتییە.

هەردوو حکوومەتی عێراق و بەریتانیا لە ڕاگەیاندنێکی هاوبەشدا، کە لە ٢٥ی کانوونی یەکەمی ١٩٢٢دا بڵاوکرابووەوە، داوایان لە سەرانی کورد کردبوو، ئەگەر بچنە پاڵ دەوڵەتی تازەی عێراق، ئەوا دەتوانن حکوومەتێکی تایبەت بە خۆیان دابمەزرێنن. ئەو دوو دەوڵەتە ئامادەیی خۆیان پیشان دابوو کە پێشوازی لە نوێنەرانی کورد بکەن بۆ گفتوگۆ لەسەر جۆری دامەزراندنی ئەو حکوومەتە و دیاریکردنی دەسەڵاتەکانی و شێوەی پێوەندیی سیاسی و ئابووریيان لەگەڵ حکوومەتی ناوەندا. بەڵام دەوڵەتی عێراق هەر لە سەرەتای دامەزراندنییەوە تا وەرگرتنی بە ئەندام لە کۆمەڵەی نەتەوەکان پابەند نەبووە بەو بڕیارە نێودەوڵەتییانە.

ڕێککەوتننامەی ١١ی ئازاری ١٩٧٠، کە دانی بە ئۆتۆنۆمی بۆ ناوچەیێکی دیاریکراو لە باشووری کوردستان نا، زۆر زوو لەلایەن ڕژێمی بەعسەوە پێشێل کرا. ئەو ڕژێمە دەستی کرد بە وێرانکردنی بەشێك لە گوندەکانی کوردستان و گواستنەوەی دانیشتووانیان بۆ کۆمەڵگا زۆرەملێیەکان. هەر لەو ماوەدا نزیکەی چوارسەد هەزار کوردی فەیلی ڕەوانەی ئێران کران، دواتر ڕژێم چەکی کیمیاوی لە شاری هەڵەبجە و چەند دەڤەرێکی دیکەی کوردستان بەکارهێنا، لەگەڵ جێبەجێکردنی تاوانی ئەنفالی بەدناو کە بووە هۆی لەناوبردنی سەدان هەزار خەڵکی بێ گوناه.

لە مانگی ئەیلوولی ١٩٩١دا حکومەتی عێراق دەزگاکانی لە (ناوچەی ئۆتۆنۆمی) کێشایەوە و ئابلۆقەی سەربازی و ئابووریشی خستە سەری. سەرکردایەتیی سیاسیی کورد بڕیاری سازدانی هەڵبژاردنی دا بۆ دەستنیشانکردنی پەرلەمانێکی تایبەت بەو ناوچەیە. لە ٤ی تشرینی یەکەمی ١٩٩٢دا ئەو پەرلەمانە سیستمی فیدرالی وەك بنەمایەك بۆ

دیاریکردنی پێوەندیی دەستووری لە نێو هەرێمی کوردستان و حکومەتی ناوەند لە عێراق پەسند کرد. ئەو بڕیارە لەگەڵ بنەما نێودەوڵەتییەکاندا دەگونجێ، کە دان بە مافی گەلان دا دەنێن بۆ دیاریکردنی چارەنووسی خۆیان. گەلی کوردستان مافی ڕەوای خۆی بەکارهێنا لە دیاریکردنی شێوەی بەڕێوەبردنی کاروبارەکانی خۆی بە دەستوورێکی تایبەت بە هەرێمی کوردستان. پاش پەسندکردنی دەستووری تازەی عێراق لە ساڵی ٢٠٠٥دا، ماددەی (١٢٠)ی ئەو دەستوورەش دانی بەو مافەدا نا.

بۆ دەستەبەرکردنی دەسەڵاتە تایبەتییەکانی هەرێمی کوردستان و ڕێکخستنی پێوەندی لە نێو دامەزراو و دەزگاکانی ئەو هەرێمە، ئەم دەستوورە لەلایەن گەلی کوردستانەوە پەسند کراوە}.

دەروازەی یەکەم
بنەما سەرەکییەکان

ماددەی (١)

کوردستانی – عێراق هەرێمێکە لە نێو دەوڵەتی عێراقی فیدراڵیدا، سیستەمە سیاسیەکەی پەرلەمانی، کۆماری و دیموکراتیەو پشت بە فرەلایەنیی سیاسی و بنەمای لێکجیاکردنەوەی دەسەڵاتەکان و دەستاودەستکردنی ئاشتیخوازانەی دەسەڵات لە ڕێگای هەڵبژاردنی گشتیی ڕاستەوخۆی نهێنی و دەورییەوە دەبەستێ.[٢]

پێشنیاز: {هەرێمی کوردستان هەرێمێکە لەناو دەوڵەتی عێراقی یەکگرتوودا، کە سیستەمە سیاسییەکەی کۆماری و پەرلەمانی و دیموکراتییە و لەسەر بنەمای فرەلایەنیی سیاسی و دەستاودەستکردنی ئاشتییانەی دەسەڵات و لە ڕێگەی هەڵبژاردنی گشتیی ڕاستەوخۆی نهێنی و بنەمای جیاکردنەوەی دەسەڵاتەکان، دامەزراوە}.

ماددەی (٢)

یەکەم: کوردستانی – عێراق قەوارەیەکی جوگرافیی مێژووییە، پێکدێت لە پارێزگای دهۆك بە سنووری کارگێڕی[٣] ئێستایەوەی ولە پارێزگاکانی کەرکووك و سلێمانی و هەولێر وقەزاکانی ئاکرێ و شێخان وسنجار و تلکێف و قەرەقۆش و ناحیەکانی زمارو بەعشیقە و ئاسکی کەڵەك لە پارێزگای نەینەوا و هەردوو قەزای خانەقین و مەندەلی لە پارێزگای دیالە. ئەمانەش بە سنووری کارگێڕیی پێش ساڵی ١٩٦٨یانەوە.

پێشنیاز:{ یەکەم: کوردستانی – عێراق قەوارەیەکی جوگرافیی مێژووییە، لە رووی بەڕێوەبەرایەتییەوە پێکهاتووە لە پارێزگای دهۆک بە سنووری بەڕێوەبەرایەتی ئێستای، لەگەڵ سنووری بەڕێوەبەرایەتی پێش ساڵی ١٩٦٨ی پارێزگاکانی کەرکوك و سلێمانی و هەولێر و قەزاکانی ئاکرێ و شێخان و شەنگال و تەلەعفەر و تلکێف و قەرەقۆش و ناحیەکانی زومار و باشیقە و ئاسکی کەڵەك لە پارێزگای نەینەوا، و قەزای خانەقین و ناحیەی مەندەلی لە پارێزگای دیالە و قەزای بەدرە و ناحیەی جەسسان لە پارێزگای واسیت}.

دووەم: سنوورە سیاسیەکانی هەرێمی کوردستان – عێراق، بە پشت بەستن بە جێبەجێکردنی ماددەی (١٤٠)ی دەستووری فیدراڵییەوە، دیاردەکرێن.

پێشنیاز: {ئەم بڕگەیە گومان دەخاتە سەر سنووری هەرێمی کوردستان بەو شێوەی لە بڕگەی یەکەمی ئەم ماددەدا دیاری کراوە. پشت بەستن بە ماددەی (١٤٠) بۆ دیاریکردنی سنووری سیاسی هەرێمی کوردستان وا لێکدەدرێتەوە، کە ئەگەر ئەو ماددەیە بەو شێوەی کورد داوای جێبەجێکردنی دەکات و بەشێك لەو ناوچانە نەخرێتە سەر سنووری هەرێمی کوردستان، دەبێ کورد قبووڵی بکات و دەست لە کوردستانییەتی ئەو ناوچانە هەڵبگرێ. جگە لەوەش، ئەو ماددەیە بۆ چارەسەرکردنی کێشەیەکی دیکە داڕێژراوە، کە نەهێشتنی شوێنەواری سیاسەتی بە عەرەبکردنی ئەو ناوچانەیە. ئەم بڕگەیە لە کۆبوونەوەی نائاسایی (لیژنەی دەستووری) لە ٢٢ی ئابی ٢٠٠٦ خراوەتە سەر پرۆژەکە، لە پرۆژەکەی حوزەیرانی ٢٠٠٦دا نەبوو}.

سێیەم: نابێ هـەرێمێکی نـوێ لـەنێو سـنووری هـەرێمی کوردسـتان، دابمەزرێندرێ.

پێشنیاز:{ئەم برگەش لە جێی خۆیدا نەهاتووە، چونکە لەناو هەرێمی ولاتێکدا (هەرێمێکی) دیکە دروست ناکرێت، بەڵام دەکرێ (ناوچەیێکی ئۆتۆنۆم) هەبێ. بۆ نموونە، ناوچەی (کۆزۆڤۆ) تا سەربەخۆیی بەدەستهێنا، ناوچەیێکی ئۆتۆنۆم بوو لە کۆماری (سربیا) لە سەردەمی کۆماری یۆگسلافیا، پێش دابەشکردنی و دوای دابەشکردنیشی.

سەبارەت بە یەکلاییکردنەوەی دواڕۆژی ناوچەی کەرکووک بە پێویستی دەزانم لێرە ئاماژەیەك بۆ ئەو پێشنیازە بکەم، کە لە هاوینی ساڵی ٢٠٠٩دا لەگەڵ شاندێکی قانوونی سەر بە (UN) لە عێراق گفتوگۆمان لەسەر کردووە. ئەو شاندە قانوونییە کە پێکهاتبوو لە (٥) شارەزای قانوونی، سەردانی هەولێریان دەکرد بە مەبەستی چارەسەرکردنی پرسی کەرکووك. پێش سەردانی ئەو شاندەی UN ، ساڵی پێشتر و لە ماوەی جیاوازدا دوو شاندی حکومەتی ئەمریکی و بەریتانی هاتنە هەولێر بۆ بیرو ڕا گۆڕینەوە سەبارەت بە چارەسەرکردنی دواڕۆژی ناوچەی کەرکووك. چاوپێکەوتن و گفتوگۆیەکان لەسەر داوای ئەوان بوو، پێشنیازەکەی من بە کورتی بریتی بوو لەوەی کە ناوچەی کەرکووك، بە سنووری بەڕێوەبەرایەتیی پێش ساڵی ١٩٧٧، بکرێتە (ناوچەیەکی ئۆتۆنۆم) لەناو هەرێمی کوردستان، بەڵام بە چەند مەرجێکی دیاریکراو، یەکێکیان بەناوی (ئەنجومەنی بڕیاردان) و (ئەنجومەنی بەڕێوەبردن) دروست بکرێن. یەکەمیان ئەندامەکانی بە هەڵبژاردن لەلایەن دانیشتوانی ناوچەی کەرکووك دیاری بکرێن، ئەم ئەنجومەنەش سەرۆك و

ئەندامانی (ئەنجومەنی ڕاپەڕاندن) دەستنیشان بکات، ئەو دوو ئەنجومەنە بەرپرس دەبن لە بەڕێوەبردنی کاروباری ناوخۆیی ناوچەکە. لەبەر ئەوەی لە ڕووی دەستوورییەوە ناوچەکە بەشێك دەبێ لە هەرێمی کوردستان، دانیشتوانی بەشداری لە هەڵبژاردنی پەرلەمانی هەرێمی کوردستانیش دەکەن و ژمارەی نوێنەریان لەناو ئەو پەرلەمانەدا بەگوێرەی نفووسیان لەسەر ئاستی هەرێمی کوردستان دەبێ. نوێنەرانی ئەو ناوچەیە بەشداریش لە حکومەتی هەرێم دەکەن هەر بەپێی ئەو ڕێژەیە. شاندەکەی UN چەند پرسیارێکی قانوونییان لێ کردم سەبارەت بە زەمانەتی مانەوەی ئەو ناوچەیە بەو شێوەیە. گوتم زەمانەت دوو جۆرن، یەکێکیان دەستووری، بەوەی لە هەردوو دەستووری عێراق و هەرێمی کوردستان دەقێکی دەستووری، کە پێشتر ڕێککەوتنی لەسەر بکرێ، لەناو ئەو دوو دەستوورە بچەسپێنرێ. زەمانەتی دووەم نێودەوڵەتی دەبێ، بە بەستنی کۆنفرانسێکی نێودەوڵەتی، کە نوێنەرانی چەند دەوڵەتێکی زلهێز و دەوڵەتانی ناوچەکە و هەردوو حکومەتی عێراق و هەرێمی کوردستان بەشداری تێدا بکەن. ئەو دوو زەمانەتە هەموو لایەنە پەیوەندیدارەکان دڵنیا دەکاتەوە کە دەستکاریی لەو ڕێککەوتنامە ناکرێت و ڕێگە لە دەوڵەتانی ناوچەکە دەگرێت دەست بخەنە ناو کاروباری ناوخۆی ناوچەی ئۆتۆنۆمیی کەرکوك. هەمان ئەو پێشنیازەم بۆ بەشداربوونی ئەو کۆنفرانسە، کە لە مانگی ئایاری ساڵی ٢٠١٠دا لە پاریس لەلایەن (ئینستیتوی کوردی لە پاریس) ڕێکخرابوو بۆ چارەسەرکردنی پرسی کەرکوك، ڕوون کردەوە.}.[٤]

ماددەی (٣)

یەکەم: گەل سەرچاوەی دەسەلاَتەو ڕەوا بوونیـەتی، کـە لـە ڕێگـای دامودەزگـا دەسـتووریەکانیەوە پیـادەی دەکـات و دەسـتوورو یاسـاکانی هەرێمی کوردستان سەروەریو بالاَدەستیان بەسەر هەموو ئەو یاسایانەدا هەیە کە لەلایەن حکومەتی عێراقەوە دەردەچن و بـەدەرن لـە دەسـەلاَتە تایبەتیەکانی (حصری) دامودەزگـا فیدراڵیـەکان کـە لـە مـاددەی (١١٠)ی دەستووری کۆماری عێراقی فیدراڵیدا هاتوون.°

تێبینی: { قانوون لەلایـەن حکومـەتی عێراقـەوە دەرناچـێ، بـەڵکو ئەنجومەنی نوێنەرانی عێراق پەسندیان دەکات}.

پێشـنیاز: {یەکـەم: گـەل سەرچـاوەی دەسـەلاَتەکانە و بنـەمای ڕەوایەتییانە، لە ڕێگای دامەزراوە دەسـتوورییەکانەوە پیـادەی دەکـات، دەستووری هەرێمی کوردستان و قانوونەکانی لەو قانوونانەی پەرلـەمانی عێراق پەسندیان دەکات سەروەرترن، مەگەر لەو بوارە تایبەتییانەدا بـن کە بە دەسەلاَتی حکومەتی عێراق لە ماددەی ١١٠ی دەستووری عێراقـدا دیاری کراون.}

دووەم: یاسـای فیـدراڵێ لەسـەروەری و بـالاَ دەسـتیی دەسـتووری هەرێمی کوردستان و یاساکانی و ئەو دەسەلاَتانەی کەم ناکاتـەوە کـە لـە ماددەی (١١٥) و برگەی دووەمی ماددەی (١٢١)ی دەسـتووری فیدراڵیـدا هاتوون، ئەگەر کاروبارێکی لە خۆ گـرت کـە دەکەوتنـە چوارچـێوەی ئـەو دەسەلاَتە تایبەتیانەی لە ماددەی (١١٠)ی دەستووری فیدراڵیدا بـە دام و دەزگـا فیدراڵیـەکان دراوون و کاروبـارێکی دیکەشـی لـە خـۆگرت کـە بەدەربوون لەو چوارچێوەیە.

پێشـنیاز: {دووەم: پەرلـەمانی هـەرێمی کوردسـتان دەتـوانێ ئـەو قانوونانەی لە لایەن ئەنجومەنی نوێنەرانی عێراقەوە دەردەچن، گـەر لـە بەرژەوەنـدی گـەلی کوردسـتان بـن، پەسـندیان بکـات، هـەتا ئەگـەر لـە دەسەڵاتە دیاریکراوەکانی ماددەی (١١٠)ی دەستووری عێراقیش نەبن.

سێیەم: ئەو قانوونە فیدراڵییانەی لـە لایـەن ئەنجومـەنی نوێنـەرانی عێراقـەوە دەردەچـن، لـە هـەرێمی کوردسـتان کاریـان پـێ نـاکرێ، تـا پەرلەمانی هەرێمی کوردستان پەسندیان نەکات.}

ماددەی (٤)

پەرلەمانی کوردستان بۆی هەیە هەر یاسایەکی فیـدراڵی لـە هەرێمـدا بخاتە کار کە بەدەربێ لە تایبەتمەندیی (حصری) دەسەڵاتەکانی فیـدراڵی کە لە ماددەی (١١٠)ی دەستووری کۆماری عێراقی فیدراڵیدا هاتوون.

پێشنیاز:{ ئەو قانوونانەی لە لایەن ئەنجومەنی نوێنەرانی عێراقەوە دەردەچـن، ئەگــەر لــە دەســەڵاتە دیاریکراوەکــانی مــاددەی ١١٠ی دەسـتووری عێـراقیش نـەبن، پەرلـەمانی هـەرێمی کوردسـتان دەتـوانێ پەسندیان بکات بۆ ئەوەی لـە هـەرێمی کوردسـتان کاریـان پـێ بکرێـت، ئەگەر لە بەرژەوەندی گەلی کوردستان بن}.

ئەگەر بڕگەی (سێ) لە (ماددەی سێی) ئەم پرۆژەیە، بـەو شـێوەی پێشتر پێشنیازکراوە پەسند بکرێت، ئەم ماددەیە زیاد}.

ماددەی (٥)

گەلی هەرێمی کوردستان پێك هاتووە لـە کـورد، تورکمـان، عـەرەب، کلدان سریان ئاشووری، ئەرمەن و هاووڵاتیانی دیکەی هەرێمی کوردستان پێکهاتوون.

ماددەی (٦)

ئەم دەستووره دان دەنێت بە ناسنامەی ئیسلامی زۆرینەی گەلی هەرێمی کوردستان و رێزی لێ دەگرێ، و دان بە تەواوی مافە ئایینیەکانی مەسیحی و ئێزدیەکان و ئەوانی دیکەدا دەنێ و سەربەستی بیروباوەڕ وبەڕێوەبردنی رێو ڕەسم و داب و نەریتی ئایینی لە هەرێمدا بۆ هەموو کەسێك دابین دەکات، بنەماکانی شەریعەتی ئیسلام سەرچاوەیەکی یاسادانانن و نابێ:

یەکەم: یاسایەك دابنرێت ناکۆك بێت لەگەڵ حوکمە نەگۆڕەکانی ئیسلام.

دووەم: یاسایەك دابنرێت ناکۆك بێت لەگەڵ بنەماکانی دیموکراسی.

سێیەم: یاسایەك دابنرێت ناکۆك بێت لەگەڵ ئەو ماف و ئازادیە بنەڕەتیانەی لەم دەستوورەدا هاتوون.

ماددەی (٧)

گەلی کوردستان — عێراق مافی دیاریکردنی چارەنووسی خۆی هەیە بەویست و ئازادانەی خۆی ئەوەی هەڵبژاردووە کە کوردستان هەرێمێکی فیدراڵی بێ لە چوارچێوەی عێراقدا مادام عێراق پابەند بێ بە سیستەمی فیدراڵی، دیموکراتی، پەرلەمانی، فرەلایەنی، مافەکانی تاك و کۆی مرۆڤەوە، بەوجۆرەی کە لە دەقی دەستووری فیدراڵدا هاتووە.

پێشنیاز دەکەم ئەم ماددەیە دابەش بکرێت بەسەر سێ بڕگەدا:

{ ١- گەلی کوردستان – عێراق مافی دیاریکردنی چارەنووسی خۆی هەیە.

٢ـ گەلی کوردستان – عێراق لەگەڵ گەلی عەرەبی عێراقدا بە ویست و ئـارەزووی خـۆی دەوڵـەتێکی فیـدراڵی دامەزرانـدووە، سیسـتمەکەی دیمـوکراتی و پەرلـەمانی و فرەلایەنییـە و لەسـەر بنـەمای ڕێزگـرتن لـە مافەکانی مرۆڤ دامەزراوە.

٣ـ مانەوەی گەلی کوردسـتان – عێـراق لـەم دەوڵەتـە یـەکگرتووەدا بەنـدە بـە ڕەچـاوکردنی بنـەما سـەرەکییەکانی دەسـتووری عێـراق، بەتایبەتی فیدرالیزم و سیستمی پەرلـەمانی و دیمـوکراتی و ڕێزگـرتن لـە مافەکانی مرۆڤ، لەگەڵ جێبەجێکردنی ماددەی ١٤٠ لە دەستووری عێراق و نەهێشـتنی شـوێنەواری سیاسـەتی گـۆڕینی بـاری دیمـۆگرافی لـەو ناوچانەی کە ئەو ماددەیە دەستنیشانی کردوون}.

ماددەی (٨)

یەکـەم: ئـەو پەیماننامـە و ڕێککەوتنامـە نێودەوڵەتیانـەی، کـە حکومەتی فیدراڵ لەگـەڵ هـەر دەوڵـەتێك، یـان لایـەنێکی بیانیـدا مۆریـان دەکاو پێوەندیان بە پێگە، یان بە مافەکانی هەرێمی کوردستانەوە هەیە، کاریان پێدەکرێت لە هەرێمدا، ئەگەر پەرلـەمانی کوردسـتان – عێـراق بـە زۆرینەی ڕەهای ژمارەی ئەندامانی ڕەزامەندیان لەسەر بدات.

دووەم: هـەتا پەرلـەمانی کوردسـتان – عێـراق بـە زۆرینـەی ڕەهـای ژمارەی ئەندامانی ڕەزامەندی نەدات، کار بەو پەیماننامەو ڕێککەوتنامانـە ناکرێـت بەرامبـەر بـە هـەرێمی کوردسـتان کـە حکومـەتی فیـدراڵ لەگـەڵ دەوڵەتێکی بیانی مۆریان دەکات ئەگەر هەندێ پرس لە لە خـۆ بگـرن کـە لە دەرەوەی ئەو دەسەڵاتە (حصریە) تایبەتیانە بـن کـە بـەپێی مـاددەی (١١٠) لە دەستووری فیدراڵی، بۆ حکومەتی فیدراڵ دیارکراون.

پێشنیاز:

(ئەگەر برگەی (سێیەم)ی (ماددەی سێی) ئەم پرۆژەیە بەو شێوەی پێشتر پێشنیازم کردووە بخرێتە سەر پرۆژەکە، بەوەی: {ئەو قانوونە فیدراڵییانەی لە لایەن ئەنجومەنی نوێنەرانی عێراقەوە دەردەچن لە هەرێمی کوردستان کاریان پێ نەکرێت، تا پەرلەمانی هەرێمی کوردستان پەسندیان دەکات}، ئەوا پێویست بەم ماددەیە ناکات.

سێیەم: هەرێمی کوردستان مافی ئەوەی هەیە ڕێکەوتننامە لەگەڵ دەوڵەتە بیانیەکان، یان هەرێمەکانی نێویانەوە مۆر بکات سەبارەت بەو پرسانەی ناکەونە نێو ئەو دەسەڵاتە (حصریە) تایبەتیانەی کە بە پێی ماددەی (١١٠) لە دەستووری فیدراڵیدا، بۆ حکومەتی فیدراڵی دیارکراون.

{سێیەم: لە چوارچێوەی دەسەڵاتی هەرێمی کوردستان، کە لە دەرەوەی دەسەڵاتە دیاریکراوەکانی حکومەتی یەکگرتوودایە، هەرێم دەتوانێ ڕێکەوتننامە لەگەڵ حکومەتەکانی هەرێمی دەوڵەتانی بێگانەدا ببەستێت}.

چوارەم: ئەو ڕێککەوتننامانەی لە نێوان هەرێمی کوردستان و دەوڵەتانی بیانی، یان هەرێمەکانی نێویانەوە مۆر دەکرێن دەخرێنە بەر چاوی حکومەتی فیدراڵ بۆ پەسەندکردن و ئەگەر حکومەتی فیدراڵ لەبەر چەند هۆیەکی دەستووری و یاسایی ڕەزامەندی لەسەر نەدان جێبەجێ ناکرێن.

ماددەی (٩)

هەرێم مافێکی بنچینەیی و دەستووری بەرامبەر بە دەسەڵاتە فیدرالیەکاندا هەیە لە:

یەکەم: بەشێکی دادوەرانە لە داهاتە فیدرالیەکاندا، بە بەخشش و یارمەتی و قەرز نێو دەوڵەتیەکانەوە لەسەر بنەمای هاوبەشانیی ڕێژەیی دانیشتووان و لەبەرچاوگرتنی ئەو بارەی تووشی کوردستان — عێراق بووە لە سیاسەتی کۆمەڵکوژی و سووتاندن و وێرانکردن و بێبەشکردنی گەلەکەی لە مافی شیاوی خۆی بە درێژایی فەرمانڕەوایی ڕژێمەکانی پێشوو، ئەمەش بەپێی هەردوو ماددەی (١٠٦ و ١١٢)ی دەستووری فیدراڵ.

دووەم: بەشداریکردنێکی دادپەروەرانە لە بەڕێوەبردنی دامودەزگا جۆراوجۆرەکانی دەوڵەتی فیدراڵ و نێردە (**بعثات**) و کورسیەکانی خوێندن (الزمالات الدراسية) و شاندەکانی و کۆنفرانسە هەرێمی و نێودەوڵەتیەکاندا بە شێوەیەکی گونجاو و هاوشان و سپاردنی پلەکانی فەرمانبەریی لە فەرمانگە فیدراڵیەکان لە هەرێمی کوردستاندا بە هاوڵاتیانی خۆی بەپێی ماددەی (١٠٥) لە دەستووری فیدراڵدا.

ماددەی (١٠)

شاری هەولێر، پایتەختی هەرێمی کوردستانە و پەرلەمانی هەرێمیش بۆی هەیە شارێکی دیکەی کوردستان بکاتە پایتەخت بە زۆرینەی دوو لەسەر سێی ژمارەی ئەندامانی.

ماددەی (١١)

یەکەم: هەرێمی کوردستان — عێراق ئاڵایەکی تایبەتی هەیە، لەتەک ئاڵای فیدراڵیدا هەڵدەدرێ، هەروەها دروشم و سروودی نیشتمانی و

جـەژنی نەتەوایـەتیی خـۆی (نەورۆز)یشـی هەیـەو ئەمـەش بـە یاسـا ڕێك دەخرێ.

دووەم: ئالأکە پێك دێت لە ڕەنگی سوور، ئینجا سپی ئینجا سـەوز و خـۆرێکیش بـە ڕەنگـی زەرد دەکەوێتـە ناوەڕاسـتیەوە کـە بیسـت و یـەك تیشکیی لێوە دەردەچن و بە یاسایەك ئەندازەکانی دیـاردەکرێن و مانـای پێکهاتەکانی ڕووندەکرێتەوە.[٦]

سـێیەم: پشـووە فەرمیـەکان و نیشـانە و مێـدالیاکان بـە یاسـایەك ڕێکدەخرێن.

ماددەی (١٢)

هـەرێمی کوردسـتان بـەپێی بڕگـەی (پێنجـەم) لـە مـاددەی (١٢١)ی دەستووری فیدراڵی، هێزی پێشمەرگەی بەرگریکاری هەیـە بـۆ پاراسـتنی هەرێم، کە پێکهاتەو ئەرکەکانی بە یاسایەك ڕێکدەخرێن و نابێ میلیشیای چەکدار لە دەرەوەی چوارچێوەی یاسا پێکبهێنرێن.

پێشنیاز:{یەکەم: هەرێمی کوردستان هێزی پێشمەرگەی هەیـە، کـە هێزێکی بەرگرییە و سـنوورەکانی هـەرێم دەپارێزێـت، پەرلـەمانی هـەرێم ئەرك و پێکهاتە و شێوەی ڕێکخستنی بە قانوون دیاری دەکات.

دووەم: لـە هـەرێمی کوردسـتان میلیشـیای چـەکدار لـە دەرەوەی قانووندا نابێ و دانامەزرێت.}

ماددەی (١٣)

ڕێگە نادرێ بە دانانی یان هەموارکردنی یان لێخۆشبوونی هیچ ڕەسم یان باجێك لە هەرێمی کوردستاندا بەبێ ڕەزامەندیی پەرلەمانی کوردستان و پەسندکردنی بە یاسایەك.

ماددەی (١٤)

یەکەم: کوردی و عەرەبی دوو زمانی فەرمیی هـەرێمی کوردسـتانن و ئەم دەستووره مافی هاوولأتییانی هەرێمی کوردستان دەستەبەر دەکات له فێرکردنی منداڵەکانیان لـە دام و دەزگـا فێرکاریـەکانی حکومەتیـدا بـە پێـی مـەرج و ڕێککاریـەکانی پـەروەردەیی بـە زمـانی زگمـاکی خۆیـان، ئەمەش زمانەکانی تورکمانی و سریانی و ئەرمەنیش دەگرێتەوە.

دووەم: زمانی تورکمانی و سریانی دوو زمانی ڕەسمین لەتەك زمـانی کوردیو عەرەبییەوە، لەو یەکـە کارگێڕییانـەدا کـە ئەوانـەی بـەو زمانانـە دەدوێـن، زۆرینـەی دانیشـتواوان پێـك دێـنن، ئەمـەش بـە یاسـایەك ڕێکدەخرێ.

سێیەم: لە هـەرێمی کوردسـتان کـار بـە حوکمـەکانی مـاددەی (٤)ی دەستووری فیدراڵی دەکرێت لـەبارەی زمـانی فەرمیـەوە لـە هـەر جێیـەك بواری یاسایی هەبێت بۆ جێبەجێکردنی.

ماددەی (١٥)

هەرێمی کوردستان پشت بە سیسـتمی ئـابووری و بـازاری کێبرکێیـی ڕەوا دەبەستێ، لەگەڵ هاندان و گرتنەبەری پەرەپێدانی ئابووری لەسـەر بنـەمای نـوێ و بـەرهێنان، بەهـەر دوو ڕووی گشـتی و تایبەتیەکەیـەوە، قـۆرخکردنی ئـازاد لـە هـەرێمی کوردسـتاندا پـەیڕەو دەکرێـت و ڕێگـا بـە چەوسانەوە و قۆرخکردنیش (احتکار) بە یاسا نەبێ ڕێگەی پێ نادرێ.

ماددەی (١٦)

هەموو دەسەڵاتەکانی هەرێم، بە پێی بەرپرسیارێتیان بەرامبەر بە نەتەوەکانی ئێستاو دوارۆژەوە، ئەرکی پاراستنی ژینگە و پێداویستیە سەرەکیەکانی ژیان و ژینگەی سروشتی و ژینگەی مرۆڤیان لە هەرێمی کوردستاندا لەسەر شانە، یاساش چۆنیەتیی دروستکردنی ناوچە پاوانکراوەکانی دەشت و دەوەرو گیانلەبەرەکان و رووەکە سروشتیەکان و چۆڵەوانیەکان و هێشتنەوەیان بە شێوەی سروشتیی خۆیان ورێگە نەدان بە دروستکردنی خانووبەرە و هەرچەشنە چالاکییەکی فیزیکی دیکە تیایاندا، رێك دەخات.

ماددەی (١٧)

یەکەم: داهات و سەرچاوە گشتیەکانی سامانی سروشتی و ئاوی ژێر زەوی و کانە دەرنەهێنراوەکان و ئاوی سەر زەوی و کانە بەرد و کانگاکان، سامانی گشتین و دەرهێنان و بەکارهێنانیان و بەڕێوەبردن و مەرجەکانی ڕەفتار لەسەرکردنیان بە یاسایەك رێك دەخرێن کە بۆ بەرژەوەندی نەوەکانی ئێستا و دوا رۆژ پارێزگاریان لێ بکا.

دووەم: زەوی و سامانە گشتیەکانی هەرێم موڵکی گەلی کوردستانی — عێراقن و چۆنیەتی رەفتار لەسەر کردن و بەکارهێنانیان بە یاسایەك رێك دەخرێ.

پێشنیاز:

{یەکەم: سامانی گشتیی هەرێمی کوردستان، بەتایبەتی سامانی سروشتی وەك زەوی و دارستان و ئاوی سەرزەمین و ژێرزەمین و کانزاکانی ژێر خاکەکەی، موڵکی خەڵکی کوردستانە.

دووەم: پاراستن و شێوەی بەڕێوەبردن و دەست هەڵگرتن لە بەشێکیان بە قانوون دیاری دەکرێت، بە مەرجێك ڕەچاوی پاراستنی بەرژەوەندی نەوەکانی ئێستا و دواڕۆژیش بکرێت.

سێیەم: پاراستنی سامانی هەرێمی کوردستان و ئاگاداریکردنیان ئەرکی حکومەت و خەڵکی هەرێمە}.

دەروازەی دووەم

مافە سەرەکیەکان

بەشی یەکەم

مافەکانی شارستانی و سیاسیەکان

ماددەی (١٨) پابەندبوون و جێبەجێکردن:

یەکەم: دەسەڵاتەکانی یاسادانان و جێبەجێکردن و دادوەریی هەرێمی کوردستان پابەند دەبن بەو مافە سەرەکیانەی کە لەم دەستوورەدا هاتوون وەك یاسایەکی سەرەکی، کە دەبێ پیادە بکرێن و جێبەجێبکرێن، وەك مافە بنەڕەتیەکانی هاوڵاتیانی هەرێم.

دووەم: ئەو دەق و حوکمانەی تایبەت بەو مافە سەرەکیانەی لەم دەستوورەدا هاتوون، هەرکاتێ جێبەجێ کردنیان لە توانادا هەبێ، کەسی

سروشـتی و مەعنـەوی دەبـێ پابەنـدبن پێیانـەوە، بـە لەبەرچـاوگرتنی سروشتی مافەکە و سروشتی ئەو ئەرکەی مافەکە دەی سەپێنێ.

سێیەم: نابێ لە دژ هیچ کەسێك شێوازەکانی ئازاری جەستەیی، یـان دەروونـی ئـەو مافـە سـەرەکیانەی بـۆ کەسـی سروشـتی هـاتوون لـەم دەسـتوورەدا لەسـەر کەسـی مەعنـەویش جێبـەجێ دەبـن لـە هـەرێمی کوردستاندا ئەگەر سروشتەکەی بۆ جێبەجێکردن بگونجێ.

ماددەی (١٩) کەرامەت و ژیان و ئازادی:

یەکـەم: کەرامـەتی ئـادەمیزاد پـارێزراوەو رێزلێگـرتن و پاراسـتنی ئەرکی هەموو دەسەڵاتەکانی هەرێمە.

دووەم: هەموو کەس مافی ژیان و ئازادیی هەیە و بە یاسا نەبێ نابێ هیچ کەس لێیان بێبەش بکرێ یان لێی بەرتەسك بکرێتەوە.

سێیەم: نابێ لە دژ هیچ کەسێك شێوازەکانی ئازاری جەستەیی، یـان دەروونی بەکاربهێنرێن، بە شێوەیەکی نامرۆڤانە رەفتاری لەگەڵدا بکـرێ، سـووکایەتی پـێ بکـرێ، یـان بـەبێ رەزامەنـدی ئازادانـەی خـۆی تاقیکردنەوەی پزیشکی یان زانستی و هی دیکەی لەسـەر ئـەنجام بـدرێ. پشـت بـە هـیچ دانپێدانانێکیش نابەسـترێ کـە بـە زۆر، بـە ئـازاردان، بـە هەڕەشە یان بە ترساندن وەرگیرابـێ، هـەر کەسـێکیش تووشـی ئـازاردان یـان رەفتـارێکی توندوتیـژی، یـان سـووکایەتی پێکـردن بـووبێ، مـافی خۆیەتی قەرەبووی ئەو زیانە جەستەیی و دەروونیانەی بـۆ بکرێتـەوە کـە تووشی هاتوون.

چوارەم: لە چوارچێوەی ئەو خزمەتە گشتییەدا نابێ کە بە پێی یاسا لەسەر هەمووان جێبەجێ دەکرێ، نابێ هیچ کەس ناچار بکرێ کارێکی بێگاری بکات.

پێنجەم: کاری بێگاری بەسەر کەسدا ناسەپێندرێ تەنها بە بڕیارێکی دادوەری نەبێ کە لە کاتی سزاداندا دیاریدەکات.

شەشەم: هەموو کەس مافی ئاسایشی کەسیی (شەخسی) خۆی هەیە.

حەوتەم: هەموو کەسێك مافی ئەوەی هەیە ڕێز لە ژیانی تایبەتی و خێزانی و ناومالٚ و هەموو پێوەندپێوەکردنەکانی بگیرێ. خانوو و مالٚ و هاوشێوەیان ڕێزیان هەیەو نابێ پێشێل بکرێن. بە پێی یاساو بە فەرمانێکی دادوەری نەبێ کەس بچێتە نێویانەوە، پشکندرێن یان بخرێنە ژێر چاودێریەوە. هەروەها پشکنینی هەموو کەسێك یان شتوومەکەکانیشی بەبێ هۆیەکی یاسایی قەدەغەیە.

پێشنیاز:{مالٚ و جێگای ژیان و ئەو شوێنانەی هاوشێوەی ئەون، ڕێزیان لێ دەگیرێ، پێشێلکردنیان، چوونە ناویان، پشکنینیان، یان چاودێریکردنیان کارێکی ناقانوونییە، مەگەر لەو حالٚەتانەدا، کە قانوون دیاری کردوون}.

هەشتەم: هەموو کەس مافی هاوسەرگیری و پێکهێنانی خێزانی هەیە و گرێبەستی (**ڕێکەوتنی**) هاوسەرگیری بە زۆری و بەبێ ڕەزامەندیی تەواوی هەردوو لا ئەنجام نادرێ[٦].

دەروازەی سێیەم
دەسەڵاتەکانی هەرێمی کوردستان - عێراق

ماددەی (٣٩)
دەسەڵاتەکانی هەرێمی کوردستان – عێراق پێکدێن لە:
یەکەم: دەسەڵاتی یاسادانان **(قانووندانان)**
دووەم: دەسەڵاتی جێبەجێکردن **(ڕاپەڕاندن)**.
سێیەم: دەسەڵاتی دادوەری.

بەشی یەکەم: پەرلەمانی کوردستان – عێراق
{دەسەڵاتی قانووندانان، پەرلەمانی هەرێمی کوردستان}

ماددەی (٤٠)
پەرلەمانی کوردستان – عێراق دەسەڵاتی یاسادانان و سەرچاوەی بڕیاردانە لەسەر پرسە چارەنووس سازەکانی گەلی هەرێمی کوردستان و ئەندامەکانی لە دەنگدانێکی گشتیی ئازاد و ڕاستەوخۆی نهێنیدا هەڵدەبژێردرێن.

پێشنیاز:

{ پەرلەمانی هەرێمی کوردستان دەسەڵاتی قانوون دانان و مەرجعی بڕیاردانە لەسەر پرسە چارەنووسسازەکانی هەرێمی کوردستان، ئەندامەکانی بە دەنگدانی گشتی و نهێنی ڕاستەوخۆ لەلایەن گەلی هەرێمی کوردستانەوە هەڵدەبژێردرێن}.

ماددەی (٤١)

یەکـەم: شـێوەی هەڵبـژاردنی ئەنـدامانی پەرلـەمانی کوردسـتان وچۆنیەتی و کاتی ئەنجامدانی و ڕێژەی نوێنەرایەتی تیادا بەپێی یاسا دیاردەکرێن.

پێشنیاز:

{یەکـەم: شـێوەی هەڵبـژاردنی ئەنـدامانی پەرلـەمانی هـەرێمی کوردسـتان و چـۆنێتی بەڕێوەچـوونی و دیـاریکردنی کاتەکـەی و ڕێـژەی نوێنەرایـەتی لـەو پەرلەمانـە و مەرجـەکان و ئەنـدامبوون تێیـدا، بـەپێی قانوون دیاری دەکرێن}.

دووەم: لـــە سیســـتەمی هەڵبـــژاردنی ئەندامانـــدا نوێنەرایـــەتی دادپەروەرانەی پێکهاتەکانی گەلی کوردستان و دەستەبەرکردنی ڕێژەیەك کە لە (٣٠٪)ی کورسیەکانی پەرلەمانی کوردستان — عێراق کەمتر نەبێ، بۆ ژنان لەبەرچاو دەگرێ.

{دووەم: لـە پێکهاتـەی پەرلەمانـدا نوێنەرایـەتی دادپەروەرانـە بـۆ نەتەوەکانی هەرێمی کوردستان ڕەچاو دەکرێت، لەگەڵ دەستەبەرکردنی ڕێژەی لە (٣٠٪)ی لە کورسییەکانی پەرلەمان بۆ ژنان}.

سێیەم: ئەندامانی پەرلەمان نوێنەری گەلی کوردستان — عێراقن، بە هـەموو پێکهاتەکانیانـەوە، بـێ لەبەرچـاوگرتنی پێوەنـدیی سیاسـی، نەتەوەیی، ئاینی، یان ناوچەی هەڵبژاردنیانەوە.

{سێیەم: ئەندامی پەرلەمان نوێنەرایەتی گەلی کوردستانی — عێرا ق بـە هـەموو پێکهاتـەی نەتـەوەیی و سیاسـی و ئاینییـەوە دەکـات، بـێ ڕەچاوکردنی ئینتما یان ئەو ناوچەی نوێنەرایەتی دەکات.}

ماددەی (٤٢)

یەکەم: خولی هەڵبژاردنی پەرلەمان چوار ساڵە، کە لە رۆژی یەکەم کۆبوونەوەیەوە دەستپێدەکات.

دووەم: پەرلەمان لەسەر بانگهێشتی سەرۆکی هەرێمی کوردستان، لە ماوەی پازدە رۆژی دوای ڕاگەیاندنی دوائاکامەکانی هەڵبژاردنەوە کۆدەبێتەوە، و ئەگەر هات و بانگهێشت نەکرا بۆ کۆبوونەوەی دەرنەچوو، هەر خۆی سەعات دوازدەی نیوەڕۆی ڕۆژی دوای تەواوبوونی ئەو ماوەیە کۆدەبێتەوە.

{دووەم: پەرلەمان لەسەر بانگهێشتی سەرۆکی هەرێمی کوردستان لە ماوەی پانزە ڕۆژ، لە ڕۆژی پاش ڕاگەیاندنی دوا ئەنجامەکانی هەڵبژاردن کۆدەبێتەوە، ئەگەر لەو ماوەدا داوای کۆبوونەوەی لێ نەکرا، لە کاتژمێری دوانزەی نیوەڕۆی ڕۆژی پاشتر خۆی کۆدەبێتەوە}.

ماددەی (٤٣)

پەرلەمان یەکەم کۆبوونەوەی خۆی بە سەرۆکایەتی بە تەمەنترین ئەندامی ئەنجام دەدات و سەرۆك و جێگری سەرۆك و سکرتێری گشتی بە دەنگدانی نهێنی لە نێو ئەندامەکانیدا هەڵدەبژێردرێن.

{پەرلەمان یەکەم کۆبوونەوەی بە سەرۆکایەتی بە تەمەنترین ئەندامی دەبەستێت بۆ هەڵبژاردنی سەرۆك و جێگری سەرۆك و سکرتێر، بە دەنگدانی نهێنی}.

ماددەی (٤٤)

ئەندامی پەرلەمان پێش دەستبەکاربوونی ئـەم سـوێندەی خـوارەوە دەخوات:

بـەخودای گـەورە سـوێند دەخـۆم کـە بەرژەوەنـدیی گـەلی هـەرێمی کوردسـتان و یـەکێتی و کەرامـەت و مـاف و ئازادییـەکانی هاوولاتییـان و سـامانی گشـتی بپـارێزم و پابەنـدی حوکمـەکانی دەسـتوور بم و ئـەرکی ئەندامیەتی بە ڕاستی و دڵسۆزییەوە ئەجام بدەم.

ماددەی (٤٥)

ئەنـدامی پەرلـەمان، کـە سـوێندی دەسـتووری خـوارد، بـە دەسـت کێشایەوە لە فەرمانەکەی خۆی دەژمێـردرێ و پـاش تـەواوبوونی مـاوەی ئەندامەتیی پەرلەمان، بۆی هەیە بچێتەوە سـەر فەرمانەکـەی خـۆی، یـان فـەرمانێکی هاوشـێوەو مـاوەی ئەندامـەتیی پەرلەمانیشـی بـۆ مەبەسـتی پایەبەرزکردنەوە و قیدەم و پلە پێدان وخانەنشینی بۆ ئەژماردەکرێ.

{ئەنـدامی پەرلـەمان لـە ڕۆژی سـوێندخواردنی دەسـتوورییەوە دەسـتبەرداری فـەرمانی پێشـووی دەبـێ و دەسـت لـە کـاری پێشـووی هەڵـدەگرێت، بـەڵام دوای کۆتـایی هـاتن بـە مـاوەی ئەنـدامبوونی لـە پەرلەماندا، مافی گەڕانەوەی بۆ سەرکاری خـۆی، یـان کـارێکی نزیـك لـە کـاری جـارانی هەیـە، مـاوەی ئەندامیـەتی لـە پەرلەمانـدا بـە مەبەسـتی زیادبوونی مووچە و پلەداریـەتی و پێشـکەوتن و خانەنشـینی بـۆ ئـەژمار دەکرێت}.

ماددەی (٤٦)

نابیٚ ئەندامەتیی پەرلـەمانی کوردسـتان–عێـراق لەگـەڵ ئەندامـەتیی پەرلـــەمانی فیـــدراڵ، ئەنجومەنـــە خۆجێیـــەکان، شـــارەوانی یـــان فەرمانبەریـەتیی گشـتی کۆبکرێتـەوەو ئەنـدام تـەرخان دەبـیٚ بـۆ کـاری پەرلەمان و لە ماوەی ئەندامـەتی پەرلەمانـدا قەدەغەیـە هـیچ پیشـەیەکی دیکە پیادەبکات.

{ئەندامبوون لـە پەرلـەمانی هـەرێمی کوردسـتاندا نـاگونجیٚ لەگـەڵ ئەندامیەتی لـە پەرلـەمانی فیـدراڵ، یـان لـە ئەنجومـەنی خۆجـەیی، یـان شارەوانی، یان فەرمانبەرایەتی گشـتی. لـەو مـاوەی ئەنـدامی پەرلـەمان دەبیٚ بۆی نییە کاری پیشەیی خۆشی بکات}.

ماددەی (٤٧)

یەکەم: پەرلەمان لە ساڵێکدا دوو خولی کارکردنی هەیە، ماوەی هـەر یـــەکێکیان چـــوار مانگـــە، وپێـــڕەوی نـــاوخۆی چـــۆنیەتیی ســـازدانیان دیاردەکات.

{یەکەم: پەرلەمان لە ساڵێکدا دوو خول هەر یەکەیان بە چـوارمانگ دەبەستیٚ، پێڕەوی ناوخۆی پەرلەمان چۆنێتی بەسـتنی دیـاری دەکـات، ئەو خولەی کە بودجەی گشتی تێدا تاوتویٚ دەکرێت، تـا بڕیـاری لەسـەر نەدرێت، کۆتایی بە کۆبوونەوەکانی پەرلەمان نایێ}.

دووەم: دەکـریٚ خـولی بەسـتنی پەرلـەمان لەسـەر داوای سـەرۆکی هەرێم، یان سەرۆکی پەرلەمان، یان سـەرۆکی ئەنجومـەنی وەزیـران، یـان بیست و پێنج ئەنـدام پەرلـەمان بـۆ مـاوەی سـی (٣٠) ڕۆژ زیـاتر نـەبێت،

درێژبکرێتەوە، تا ئەو ئەرکانەی پێویستییان بە ماوەکە هەیە، جێبەجێ بکرێن.

ماددەی (٤٨)

نیسابی یاسایی پەرلەمان بە ئامادەبوونی زۆرینەی ئەندامەکانی بەدەست دێ و بڕیارەکانیشی بە دەنگی زۆرینەی ئامادە بووان دەردەچن، مەگەر دەقێکی یاسا یان پێڕەوی ناوخۆ بە پێچەوانەی ئەوە هاتبێ، ئەگەر دەنگەکانیش وەك یەك بوون، سەرۆکی پەرلەمان دەنگی یەکلاکەرەوەی هەیە.

{ ڕێژەی ئامادەبوونی قانوونیی (نیساب) لە پەرلەماندا بە ئامادەبوونی زۆرینەی ڕەهای ئەندامانی پەرلەمان دەبێ، بڕیارەکانی بە دەنگی زۆرینەی ئامادەبووان دەردەچن، ئەگەر دەقێکی پێچەوانە لە قانوونەکەدا نەبێت، ئەگەر دەنگەکانیش یەکسان بوون، ئەوا بەو لایەدا دەشکێتەوە، کە سەرۆکی پەرلەمان دەنگی پێداوە}.

ماددەی (٤٩)

دە ئەندامی پەرلەمان دەتوانن پێشنیازی یاسایەك یان بڕیارێك پێشکەش بە پەرلەمان بکەن.

{(دە) ئەندام پەرلەمان، یان زیاتر دەتوانن پێشنیازی پرۆژەی قانوون، یان بڕیار بکەن}.

ماددەی (٥٠)

یەکەم: ئەندامی پەرلەمان بۆی هەیە لەبارەی کاروباری ئەنجومەنی وەزیران، یان یەکێك لە وەزارەتەکانەوە، پرسیار بۆ سەرۆکی ئەنجومەنی

وەزیران، یان جێگرەکەی یان یەکێك لە وەزیرەکانەوە پێشکەش بکات، و یاسا و پێڕەوی ناوخۆی پەرلەمان ڕێکخستنی ئەم کارە لەئەستۆ دەگرن.

دووەم: دە کەس لە ئەندامی پەرلەمان بۆیان هەیە لێپرسینەوە لە سەرۆك، یان ئەندامانی وەزیران بکەن و گفتوگۆ لەسەر لێپرسینەوەکە ناکرێ تا دوای هەشت رۆژ لە گەیشتنی داواکاریی لێپرسینەوەکە بۆ سەرۆکایەتی ئەنجومەنی وەزیران. ئەگەر لێپرسینەوەکەش داوای متمانەسەندنەوەی لە سەرۆك ئەنجومەنی وەزیران یان یەکێك لە وەزیرەکانی لێکەوتەوە، ئەو کاتە متمانەسەندنەوە لە سەرۆك وەزیران بە ڕەزامەندی (٣/٢) دوو لەسەر سێی ئەندامانی پەرلەمان و لە وەزیر بە ڕەزامەندیی زۆرینەی ڕەهای ئەندامانی یپەرلەمان دەبێ.

{یەکەم: ئەندام پەرلەمان دەتوانێ پرسیار لە سەرۆك وەزیران وجێگرەکەی و وەزیرەکان سەبارەت بەو کارانەی تایبەتن بە ئەنجومەنی وەزیران، یان یەکێك لە وەزارەتەکان بکات، قانوونی پەرلەمان و پێڕەوی ناوخۆی ڕێکیدەخات.

دووەم: (دە) ئەندام پەرلەمان دەتوانن لە سەرۆك، یان لە ئەندامانی ئەنجومەنی وەزیران بپرسنەوە، گفتوگۆ سەبارەت بەو لێپرسینەوە پاش هەشت ڕۆژ، لە ڕۆژی گەیشتنی داواکە بە سەرۆکایەتی ئەنجومەنی وەزیران ئەوجا دەکرێت، ئەگەر لێپرسینەوەکە گەیشتە ڕادەی داوای متمانە کێشانەوە لە سەرۆکی ئەنجومەنی وەزیران، یان وەزیرێك، ئەوا متمانە کێشانەوە لە سەرۆکی ئەنجومەنی وەزیران بە دەنگدانی دوو لەسەر سێی (٣/٢) ئەندامانی پەرلەمان دەبێ، بۆ وەزیر بە زۆرینەی ڕەهای ئەندامانی پەرلەمان}.

ماددەی (٥١)

سـەرۆکی پـەرلـەمان و جێگرەکـەی و سـکرتێری گشـتی و ئەنـدامانی پەرلەمان شایانی چەند ماف و ئیمتیازێکن کـە سـەربەخۆیی و ڕەوشـێکی ژیـانی گونجاویـان بـۆ دابـین بکـەن، ئەمـەش بـە یاسـایەك دیـاردەکرێن و ڕێکدەخرێن.

{ماف و ئیمتیازەکانی سەرۆکی پەرلەمان و جێگرەکەی و سکرتێر و ئەندامانی پەرلەمان بە قانوون دیاری دەکرێن}.

ماددەی (٥٢)

وردەکـاریی و بەڕێوەچـوونی کـاری پەرلـەمان و چـۆنیەتی بەسـتنی کۆبوونــەوە ئاسـایی و نائاسـاییەکانی و ڕێکخسـتنی و بــەڕێوەبردنیان وحاڵەتەکانی کۆتایی هاتنی ئەنداماەتی و چۆنیەتی پڕکردنەوەی کورسیە چۆلەکان بە یاسای پەرلەمان و پێڕەوە نێوخۆییەکەی دیار دەکرێن و ڕێك دەخرێن.

{قانوونی پەرلـەمان و پێـڕەوی نـاوخۆی چـۆنیەتی کـارکردن لـەناو پەرلەمان و بەستنی دانیشتنی ئاسایی و نائاسایی وحاڵەتی کۆتاییهێنـان بـە ئەندامیـەتی و چـۆنیەتی پڕکردنـەوەی کورسـییە بەتاڵـەکان دیـاری دەکات}.

ماددەی (٥٣)

پەرلەمان بێجگە لەو ئەرکانەی بـەپێی یاسـا کارپێکراوەکـانی هـەرێم پێی دەسپێردرێن ئەم ئەرکانەشی لەسەر شانە:

یەکــەم: بڕیــاردان لەســەر پرســە چــارەنووس ســازەکانی گــەلی کوردستان– عێراق بە دەنگی زۆرینەی دوو لەسەر سێی ئەندامەکانی.

دووەم: ڕەزامەندی لەسەر ئەو هەموارکردنە دەستووریانەی بـە پێـی ماددەی (١٢٠/چوارەم)ی ئەم دەستوورە پێشنیاز دەکرێن.

{دووەم: پەسندکردنی پێشنیازی هـەموارکردنی دەسـتووری هـەرێم بە زۆرینەی دەنگی دوو لەسەر سێی (٣/٢) ئەنـدامانی پەرلـەمان دەبـێ، بەمــەرجێك ئــەو هەموارکردنــە نەبێتــە هــۆی کەمکردنــەوەی ئــەو مافــە سەرەکی و ئازادییانەی لەم دەستوورەدا هاتوون}.

سێیەم: ١– دانانی یاسا لە هـەرێمی کوردسـتان، کـە هـەموارکردن و هەڵوەشاندنەوەی یاساکانیش دەگرێتەوە لە هـەموو پرسـێکدا، جگـە لـەو پرســانەی بــە تــەواوی دەکەونــە نێــو دەســەڵاتی یاســادانانی تایبــەتی (حصری) دەسەڵاتەکانی فیدراڵی کە بەپێی ماددەی (١١٠)ی دەسـتووری فیدراڵی پێیان دراوە.

{١– دانــانی قــانوون بــۆ هــەرێمی کوردســتان و هــەموارکردن و پووچەڵکردنەوەیان}.

٢– بڕیــاردان لەســەر کــارپێکردنی یاســا فیدراڵیــەکان لــە هــەرێمی کوردســتاندا و هــەموارکردنی جێبــەجێ کردنیــان، ئەمــەش بــە یاســایەك دەبێ، جگە لەو یاسانەی کە بەپێی ماددەی (١١٠)ی دەستووری فیـدراڵی بە تەواوی دەکەونە بەر دەسەڵاتە تایبەتیەکانی (حصری) دەسـەڵاتەکانی دەوڵەتی فیدراڵ، کە لەگەڵ کارپێکرانیان بەپێی حوکمـەکانی دەسـتووری فیدراڵی، لە کوردستانیش جێبەجێ دەکرێن.

{٢- هەمواركردنی چۆنیەتی پیادەكردنی ئەو قانوونە یەكگرتووانەی لـــە دەرەوەی دەســـەڵاتە دیاریكراوەكـــانی (حەســـری) دەســـەڵاتە فیدرالییەكاندان}.

{ئەگەر بڕگەی (سێ) لە ماددەی سێی ئەم پرۆژەیـە، بـەو شـێوەی پێشـتر پێشـنیازم كـردووە پەسـند بكـرێ: "ئـەو قانوونانـەی لـە لایـەن دەسەڵاتی یەكگرتووەوە دەردەچـن لـە هـەرێمی كوردسـتان كاریـان پـێ ناكرێ، تا پەرلەمانی هەرێمی كوردستان پەسندیان دەكات"، ئەم بڕگەیە زیاد دەبێ}.

چـوارەم: گرتنەبـەری ڕێكـاری تۆمـەتباركردنی سـەرۆكی هـەرێمی كوردستان، یان جێگرەكـەی بـە ڕەزامەنـدی دوو لەسـەر سـێی ئەنـدامانی پەرلـــەمان لەســـەر بنـــەمای شـــكاندنی ســـوێندی دەســـتووری، یـــان پێشێلكردنێكی سامناكی دەستوور، یان خیانەتی گەورە.

{چوارەم: لادانی سەرۆكی هـەرێم، یـان جێگرەكـەی، بـەدەنگی دوو لەسەر سێی ئەنـدامانی پەرلـەمان، لـە حاڵـەتی خـەتاباركردنی لـە لایـەن دادگای دەستووری كوردستانەوە، لە یەكێك لەم حاڵەتانەی خوارەوەدا:

١- كاركردن بە پێچەوانەی سوێندی دەستووری.

٢- پێشێلكردنی دەستوور.

٣- ناپاكی (خیانەتی) گەورە}.

پێنجـــەم: متمانـــەدان بـــە وەزارەت و ئەندامـــەكانی یـــان لێوەرگرتنەوەیان. متمانەوەرگرتنەوەش لە سەرۆكی ئەنجومەنی وەزیـران بـە زۆرینـەی دوو لەسـەر سـێی ئەنـدامانی پەرلـەمان و لـە وەزیـریش بـە زۆرینەی ڕەهای ژمارەی ئەندامان دەبێت.

شەشـەم: چـاودێریکردنی کارەکـانی دەسـەڵاتی جێبـەجێ کـردن و لێپرسینەوە لە سەرۆکی ئەنجومەنی وەزیران و جێگرەکەی و وەزیرەکان، بەپێی یاسا و ڕێکارەکانی پێڕەوی نێوخۆی پەرلەمان.

{شەشـــەم: چـــاودێریکردنی کارەکـــانی دەســـەڵاتی ڕاپەڕانـــدن و لێپێچینەوە لە سەرۆکی ئەنجومەنی وەزیران و جێگرەکەی و وەزیرەکان، بەپێی قانوون و پێڕەوی ناوخۆی پەرلەمان}.

حەوتــەم: پەسـندکردنی بودجـەی گشـتی هــەرێمی کوردسـتان و ژمێرکاریی کۆتایی و گواستنەوە لە نێو دەروازەکانی بوودجەدا و بڕیاردان لەسەر ئەو خەرجانەی لە بوودجەدا نەهاتوون.

هەشتەم: پەسندکردنی پلانە گشتیەکانی پەرەپێدان.

نۆیـــــەم: دانــــانی بــــاج و ڕەسمــــەکان و هــــەموارکردن و هەڵوەشاندنەوەیان، یان لێخۆشبوونیان.

دەیەم: بڕیاردان، بـە زۆرینـەی ڕەهـای دەنگـی ئامـادەبووان لەسـەر دروسـتی ئەندامـەتیی لـە پەرلـەمان دەبێـت، ئـەم بڕیـارەش دەکـرێ، لـە ماوەی سی ڕۆژ لەدوای دەرچوونیەوە، تانووتی لێ بدرێ لەبەردەم دادگای دەستووریی هەرێمەوە.

{دەیەم: یەکلاییکردنەوەی دروستیی ئەندامیـەتی لـە پەرلـەمان لـە ماوەی سی (٣٠) ڕۆژدا، لە ڕۆژی دەرچوونیەوە تانـە لەبـەردەم دادگـەی دەستووری لە هەرێمی کوردستان دەبێ بدرێت}.

یازدەهەم: دانانی پێڕەوی ناوخۆی پەرلەمان و دیاریکردنی میلاکی فەرمانبەرەکانی و خەملاندنی بودجەکەی و دامەزرانـدنی فەرمانبـەرەکانی و دیاریکردنی مووچەکانیان.

دوازدەهەم: پێکهێنانی لیژنە هەمیشـەیی و کاتیـەکان و لیژنـەکانی لێکۆڵینەوە.

سێزدەم: پەسەندکردنی پاڵاوتنی ئەنـدامانی دادگـای دەسـتووریی هەرێمی کوردستان بە دەنگی زۆرینەی ژمارەی ئەندامەکانی.

سێزدەهەم:{ ئەم برگەیە لە کۆبوونەوەی لیژنەی دەستووری کە لـە مـانگی تـەمووزی ٢٠٠٨دا بەسـترابوو، خراوەتـە سـەر پرۆژەکـە. ئـەو کەسانەی بۆ ئەندامیەتی دادگای دەستووری کاندید دەکرێن پێویستە بـە دەنگـی دوو لەسـەر سـێی ئەنـدامانی پەرلـەمان هەڵبـژێردرێن، نـەك بـە زۆرینەی دەنگی ئەندامان}.

چـواردەهەم: پەسـندکردنی پـاڵاوتنی سـەرۆکەکانی ئـەو دەسـتە و کۆمسیۆنە سەربەخۆیانەی کە لە لـە مـاددەی (١٠٧)ی ئـەم دەسـتوورەدا دەقنووس کراون، بە دەنگی زۆرینەی ڕەهای ژمارەی ئەندامانی.

ماددەی (٥٤)

بـەدەر لـە حـوکمی برگـە (حەوتـەم)ی مـاددەی (٦٥) کـە لـەم دەستوورەدا هاتووە، پەرلەمان بۆی نییە واز لە دەسەڵاتەکانی یاسادانی خۆی بێنیّ.

{پەرلەمان دەست لە دەسەڵاتی قانووندانان هەڵناگرێت، تـەنیا لـەو حاڵەتەدا نەبێت کە لە برگەی حەوتەمی ماددەی شەست و پێنجەمی ئەم دەستوورە دیاری کراوە}.

ماددەی (٥٥)

یەکەم: ئەندام پەرلەمان پارێزراوەیی (حصانە)ی پەرلەمانی هەیە و بۆی هەیە لەو سنوورەی کە لە پێڕەوی ناوخۆی پەرلەماندا هاتووە بە ئازادی قسە بکات.

{یەکەم: ئەندام پەرلەمان ئامێزگرتنی (حەسانە)ی پەرلەمانی هەیە بۆ قسەکردن و ڕادەربڕینی ئازادانە، بەو شێوەی لە پێڕەوی ناوخۆی پەرلەماندا هاتووە}.

دووەم: بە ڕەزامەندیی پەرلەمان نەبێ، نابێ ئازادیی ئەندامی پەرلەمان کۆتبەند بکرێت، یان چاودێری بخرێتە سەر.

{ئازادیی ئەندامانی پەرلەمان نابێ کۆتبەند بکرێت و چاودێریش لەسەریان دانانرێت بەبێ ڕەزامەندیی پەرلەمان}.

سێیەم: ئەندامی پەرلەمان لە کاتی خولی کۆبوونەوەکانی پەرلەماندا، نابێ لە هیچ لایەنێکەوە، بەبێ ڕێگە پێدانی پێشتری پەرلەمان، ڕاوە دوو بنرێ یان لێکۆڵینەوەی لەگەڵدا بکرێ، یان خۆی یان ماڵی یان نووسینگەی بپشکێندرێ، مەگەر لە کاتی ئەنجامدانی تاوانێکی بەئاشکرادا بگیرێ.

{سێیەم: لە کاتی خولی کۆبوونەوەکانی پەرلەماندا نابێ ئەندام پەرلەمان ڕاوەدوو بکرێت یان لێکۆڵینەوەی لەگەڵدا بکرێت، خۆی و ماڵەکەی و نووسینگەکەی ناپشکێنرێن و بەبێ ڕەزامەندیی پەرلەمان دەستگیر ناکرێت، مەگەر لە حاڵەتی تاوانی بینراودا}.

چوارەم: نابێ ئەندامی پەرلەمان لەدەرەوەی خولی کۆبوونەوەی پەرلەماندا لە هیچ لایەنێکەوە، بەبێ ڕێگە پێدانی پێشتری پەرلەمان، ڕاوە دوو بنرێ یان لێکۆڵینەوەی لەگەڵدا بکرێ یان خۆی، ماڵی یان

نووسینگەی بپشکێنرێ، مەگەر لەکاتی ئەنجامدانی تـاوانێکی بەئاشـکرادا بگیرێ.

{چـوارەم: ئەنـدام پەرلـەمان لـە دەرەوەی خـولی کۆبوونـەوەکانی پەرلەمانـدا، بـەبێ ڕەزامەنـدیی سـەرۆکی پەرلـەمان ڕاوەدوو نانرێـت و لێکۆڵینەوەشی لەگەڵدا ناکرێت و دەستگیریش ناکرێت، مەگەر لە حاڵەتی تاوانی بینراودا، پاش دەستپێکردنەوەی کۆبوونەوەکانی پەرلەمان، دەبێ پەرلەمان لەو ڕێوشوێنانەی دەرهەقی کراون، ئاگادار بکرێتەوە}.

ماددەی (٥٦)

یەکەم: پەرلەمان بۆی هەیە، بە زۆرینـەی دوو لەسـەر سـێی دەنگـی ژمارەی ئەندامانی، خۆی هەڵوەشێنێتەوە.

دووەم: پەرلـەمان لـەم حاڵەتانـەی خـوارەوەدا بـە مەرسـوومێکی **(فەرمانێکی)** سەرۆکی هەرێم هەڵدەوەشێتەوە:

١– ئەگەر پتر لە نیوەی ئەندامەکانی دەستیان لەکار کێشایەوە.

٢– ئەگـەر شەسـت ڕۆژ پـاش بانگهێشـتنی بـۆ کۆبوونـەوە لـە دوای هەڵبژاردندا نیسابی یاسایی بۆ کۆبوونەوەی تەواو نەبوو.

٣– ئەگـەر متمانـەی نـەدا بـە سـێ کابینـەی پێشـنیازکراوی وەزاری جیاوازی یەك لەدوای یەکدا. **{ئەگەر پەرلەمان متمانە بە سێ پێکهاتـەی وەزارەتیی پێشنیازکراوی جیاوازی یەك لە دوای یەك نەدا}.**

ماددەی (٥٧)

ئەگـەر پەرلـەمان هەڵوەشـایەوە یـان خـولی هەڵبـژاردنی تـەواوبوو، مەرسـوومێك **(فـەرمانێك)** دەردەچـێت بـۆ ئەنجامـدانی هەڵبژاردنـەکان و

دیارکردنی رۆژی ئەنجامدانی لە ماوەی پازدە رۆژ لە هەڵوەشانەوەیدا، یان بەلای کەمی، نەوەد رۆژ پێش کۆتایی خولی هەڵبـژاردن، بە مەرجێك ئەنجامدانی کاتی هەڵبـژاردن لە نەوەد رۆژی دوای هەڵوەشاندنەوەی تێپەڕنەکات، یان دەبێ لە ماوەی نەوەد رۆژ پێش کۆتایی خولی هەڵبژاردن بێت.

ماددەی (٥٨)

ئەگەر پەرلەمان بەپێی حوکمی ماددەی (٥٦)ی ئەم دەستووره هەڵوەشایەوه یان خولەکەی تەواوبوو، و نەش تواندرا هەڵبژاردنێکی نوێ بکرێ، یان لەبەر هەلومەرجێکی دژوار، دواکەوت، پەرلەمان دەمێنێتەوه لەسەر ئەرك و دەسەلاتە دەستووریەکانی بەردەوام دەبێ هەتا پەرلەمانێکی نوێ هەڵدەبـژێردرێ و یەکەمین کۆبوونەوەی خۆی دەبەستێ. کارکردن بە مەرسوومی **(فەرمانی)** هەڵوەشاندنەوەکەش، هەتا هەڵبژاردنی پەرلەمانی نوێ، بە هەڵپەسێردراو دادەنێت.

پێشنیاز:

{ئەگەر ماوەی خولی هەڵبژاردنی پەرلەمان کۆتایی هات و بە هۆی هەلومەرجێکی دژوارەوە نەتوانرا هەڵبـژاردنێکی نوێ ساز بکرێت، پەرلەمان بەردەوام دەبێ لەسەر ئەرکەکانی خۆی، تا هەڵبـژاردنی پەرلەمانێکی نوێ و کۆبوونەوەی یەکەمی ساز دەکات}.

بەشی دووەم
دەسەڵاتی جێبەجێکردن
{دەسەڵاتی ڕا پەڕاندن}

ماددەی (٥٩)

دەسـەلأتی جیّبـەجیّ کـردن لـە: سـەرۆکایەتی هـەرێمی کوردسـتان وئەنجومـەنی وەزیـران و دەسەلأتەکانیشـیان بـەپیّی دەسـتوورو یاسـا پیادەدەکەن.

یەکەم:
سەرۆکایەتی هەرێمی کوردستان - عێراق

ماددەی (٦٠)

یەکەم: سەرۆکی هەرێمی کوردستان سەرۆکی بالأی دەسـەلأتی جـیّ بـە جـیّ کـردن (**ڕاپەڕاندنـە**)و فەرمانـدەی گشـتی هێـزی پێشـمەرگە (پاسەوانی هـەرێم)ە ولـە بۆنـە نیشـتمانی و نەتەوەییەکانـدا نوێنەرایـەتی گـەلی هـەرێم دەکـات و هەماهـەنگی لـە نێـوان دەسـەلأتەکانی فیـدراڵی و دەسەلأتەکانی هەرێمدا دەکات.

دووەم: سەرۆکی هەرێمی کوردستان جێگرێك بـۆ خـۆی هەڵدەبـژێرێ کە هاوکاریی دەکا لە ئەنجامدانی ئەرکەکانیدا و لە کـاتی ئامادەنەبوونیـدا جێـی دەگرێتـەوەو جێگـری فەرمانـدەی گشـتی هێزەکـانی پێشـمەرگەی (پاسەوانی هەرێم) دەبـێ، بـە مـەرجێك ڕەزامەنـدیی پـەرلـەمان بەدەسـت بهێنێ بە زۆرینەی ڕەهای ژمارەی ئەندامانی.

ماددەی (٦١)

سەرۆکی هەرێمی کوردستان لەرێگای دەنگدانی گشتی، نهێنی،راستەوخۆوە لە لایەن هاووڵاتییانی هەرێمی کوردستانەوە هەڵدەبژێردرێت، بەو شێوەی کە یاسا دیاری دەکا.[٧]

ماددەی (٦٢)

سەرۆکی هەرێم یان جێگرەکەی لەسەر پۆستەکەی لادەبرێ ئەگەر دادگای دەستووری بە تاوانکاری دانا لە ئاکامی تۆمەتبارکردنیەوە بە زۆرینەی دوو لەسەر سێی ئەندامانی پەرلەمانی کوردستان – عێراق، بە شکاندنی سوێندی دەستووریی یان پێشێلکردنی سامناکی دەستوور، یان ئەنجامدانی خیانەتی گەورە.

ماددەی (٦٣)

سەرۆکی هەرێمی کوردستان و جێگرەکەی پێش دەست بەکاربوونیان، لەبەردەم پەرلەمانی کوردستاندا ئەم سوێندە دەستوریە دەخۆن:

(بەخودای گەورە سوێند دەخۆم کە ماف و دەسکەوتەکان و یەکێتی و بەرژەوەندیەکانی گەلی کوردستان – عێراق بپارێزم و ئەرك و فەرمانەکانم بەڕاستی و دڵسۆزی بە جێ بگەیەنم و پابەندی دەستووری هەرێمی کوردستان بم).

ماددەی (٦٤)

ماوەی ویلایەتی سەرۆکی هەرێمی کوردستان چوار ساڵە، کە لە رۆژی سوێند خواردنی دەستووریەوە دەستپێدەکات، و دەکرێ بۆ

ویلایــەتی دووەمــیش هــەڵ بژێردرێتــەوە، لــە ڕۆژی کــارپێکردنی ئــەم دەستوورەوە.

{ماوەی ویلایەتی سەرۆکی هەرێمی کوردستان چوار ساڵە، لە ڕۆژی سوێندخواردنی دەستوورییەوە دەستپێدەکات، دەکرێ هەمان کەس بۆ جارێکی دیکە هەڵبژێردرێتەوە}.

(ئـەم ماددەیـە بـەو شـێوەی لێـرەدا پێشـنیاز کـراوە، هـەمان ئـەو دەقەیـە کـە لـە پـرۆژەی دەسـتووری ئـەیلوولی ٢٠٠٦دا داڕێـژرابوو، دوا رسـتەی ماددەکـە: (لـە ڕۆژی کـارپێکردنی ئـەم دەسـتوورەوە)، لـە کۆبوونەوەی لیژنەی دەستووری کە لە مانگی تەمووزی ٢٠٠٨دا بەسترابوو خراوەتە سەر پرۆژەکە. ئەم دەستکارییە دەبێتە هۆی ئەوە کە سەرۆکی هەرێم بۆ جاری سێهەم بتوانێ خۆی کاندید بکاتەوە،چونکە دیار نییە ئەم دەستوورە کەی پەسند دەکرێ و دەخرێتە بواری جێبەجێکردنەوە).

ماددەی (٦٥)

سەرۆکی هەرێم سەرەڕای هەر دەسەلاَتێك کە بە یاسا پێـی دەدرێ، ئەم دەسەلاَتانەی خوارەوەش پیادە دەکا.

یەکـەم: پێشکەشـکردنی پـرۆژەی یاسـاو بڕیارەکـان بـۆ پەرلـەمانی هەرێمی کوردستان.

{یەکـەم: پێشـنیازکردنی پـرۆژەی قـانوون و بڕیـار بـۆ پەرلـەمانی هەرێمی کوردستان}.

دووەم: دەرکردنی ئـەو یاسـاو بڕیارانـەی کـە پەرلـەمانی کوردسـتان دایانـدەنێ، لـەماوەی پـازدە ڕۆژ لـە وەرگرتنیانـەوە، بۆشـی هەیـە لـەو ماوەیەدا ناڕەزایی لەسەر هەموو یان بەشێکیان دەربڕێو بیان نێرێتـەوە

بـۆ پەرلــەمان بـۆ چـاو پێداخشـانەوەیان، و دواتـر بڕیـاری پەرلــەمان لەبارەیەوە بنبڕ دەبـێ، ئەگـەر سـەرۆك لـەو ماوەیـەدا یاسـاو بڕیارەکـانی دەرنــەکرد، بـێ ئــەوەی ناڕەزاییــان لەسـەر دەربـبڕێ، ئــەوا بەدەرچـوو دەژمێــردرێن و ســەرۆکایەتی پەرلــەمان بڵاوکردنــەوەیان لــە ڕۆژنامــەی فەرمیدا لە ئەستۆ دەگرێت.

{**دووەم: دەرکردنــی ئــەو قــانوون و بڕیارانــەی کــە پەرلــەمانی کوردستان – عێراق پەسندیان دەکـات لـە مـاوەی (دە) ڕۆژدا، لـە ڕۆژی وەرگرتنیان لە لایەن دیوانی سەرۆکایەتییەوە، بەڵام بۆی هەیـە تانـە لـە بەشێك، یان لە هەموویان بـدات و داوای چاوپێداخشـاندنەوە و ڕەوانـەی پەرلەمانی بکاتەوە، بڕیاری پەرلەمان یەکلاکەرەوە و بنبڕ دەبێت، ئەگەر لە مـاوەی دە ڕۆژدا لـە لایـەن سـەرۆکایەتی هەرێمـەوە دەرنـەکرێت، بـە پەسەندکراو دادەنرێت و سەرۆکایەتی پەرلـەمان لـە ڕۆژنامـەی فەرمیـدا بڵاوی دەکاتەوە}**

سێیەم: دەرکردنی مەرسـوومێك بـۆ ئەنجامـدانی هەڵبـژاردنی گشـتی پەرلەمان، لەکاتی هەڵوەشاندنەوەی یان تەواوبوونی خولەکەیدا، ئەمـەش بەپێی ماددەی (٥٧)ی ئەم دەستوورە.

{**ســێیەم: دەرکردنــی فــەرمانی ســەرۆکایەتی بــۆ ئەنجامــدانی هەڵبــژاردنی گشــتی پەرلــەمانی هــەرێمی کوردســتان، لــە کــاتی هەڵوەشـاندنەوەی یـان کۆتاییهـاتن بـە مـاوەی خـولی هەڵبـژاردن بـەپێی ماددەی (٩٦)ی ئەم دەستوورە. (ئێستا بووەتە ماددەی (٥٧).**}

چوارەم: دەرکردنی مەرسوومێك بۆ بانگهێشت کردنـی پەرلـەمان بـۆ یەکەم دانیشتنی خولی کۆبوونەوەی خـولی هەڵبـژاردنی لـە مـاوەی پـازدە ڕۆژدا دوای ڕاگەیانـدنی دوائەنجامـەکانی هەڵبژاردنـدا، ئەگـەر بانگهێشـت

کردنەکەشـی نـەکرد، پەرلـەمان ڕۆژی دوای تـەواوبوونی ئـەو ماوەیـە سەربەخۆ کۆدەبێتەوە.

{چـوارەم: دەرکردنـی فـەرمانی سـەرۆکایەتی بـۆ بانگهێشـتکردنی پەرلـەمانی هـەرێمی کوردسـتان بـۆ بەسـتنی یەکـەم دانیشـتنی خـولی هەڵبژاردنی لە ماوەی پازدە ڕۆژدا، لە ڕۆژی ڕاگەیاندنی دوا ئەنجامەکانی. ئەگەر ئەو بانگهێشتنە نەکرێت، ئەوا پەرلـەمان ڕۆژێـك دوای تـەواوبوونی ئەو ماوە دیاریکراوە، کۆدەبێتەوە}.

پێنجەم: دەرکردنی مەرسومێك بۆ هەڵوەشاندنەوەی پەرلـەمان، لـەو حاڵەتانەی کە لەم دەستوورەدا هاتوون.

{پێنجەم: دەرکردنی فـەرمانی سـەرۆکایەتی بـە هەڵوەشـاندنەوەی پەرلەمانی کوردستان لەو حاڵەتانەی لـەم دەسـتوورە، یـان لـە قـانوونی پەرلەمانی کوردستاندا دیاریکراون}.

شەشەم: دەرکردنی مەرسومێك بۆ لەسەر کار لابردنی وەزیر، لەسەر پێشنیازی سەرۆکی ئەنجومەنی وەزیران.

{شەشەم: دەرکردنـی فـەرمانی سـەرۆکایەتی بـەلابردنی وەزیرێـك، لەسەر پێشنیازی سەرۆکی ئەنجومەنی وەزیران.}

حەوتەم: دەرکردنـی ئـەو مەرسـومانەی کـە هێـزی یاسـاییان هەیـە، پاش ڕاوێژکردن لەگەڵ سەرۆکی پەرلەمان و ئەنجومەنی وەزیـران، ئەگـەر هـەرێمی کوردسـتان و سیسـتمە سیاسـیەکەی، یـان ئاسایشـی، یـان دامەزراوە دەستووریەکانی کەوتنە بەر مەترسیەکی لەناکاو و پەرلەمانیش نـەیتوانی کۆببێتـەوە، بـە مـەرجێك ئـەو مەرسـومانە بخرێنـە پـێش چـاوی یەکەمین کۆبوونەوەی پەرلەمان، ئەگەر نەش خرانە بەرچاوی پەرلـەمان ،

یـان خرانـە بەرچـاوی پەرلـەمان و ئـەویش پەسـەندی نـەکردن، ئاکـاری یاساییان نامێنیٚ.

{**حەوتەم: دەرکردنـی فـەرمانی سـەرۆکایەتی، کـە هێـزی قـانوونی هەیە، دوای رێککەوتن لەگەڵ سەرۆکی پەرلەمان و سەرۆکی ئەنجومـەنی وەزیران، ئەگەر هەرێمی کوردستان و سیستمی سیاسـی، یـان ئاسایشـی گشــتی، یـــان دامـــەزراوەکانی دەســـتووریی بـــەرەوڕووی مەترســـیی تێکدەرانەی ئەوتۆ بن، کە هەڕەشـە لـە قەوارەکـەی بکـات و پەرلـەمان نەتوانێت کۆببێتەوە، بە مەرجێك ئەو فەرمانانە لـە یەکـەم کۆبوونـەوەی پەرلەمانـدا بخرێنـە بـەردەمی. ئەگـەر نەخرانـە بـەردەمی، یـان خـران و پەرلەمان پەسندی نەکردن، ئەوا سیفەتی قانوونی لەدەست دەدەن**}.

هەشـتەم: جـاڕدانی بـاری نائاسـایی، پـاش ڕاوێـژکردن و ڕێککـەوتن لەگەڵ سـەرۆکی پەرلـەمان و سـەرۆکی ئەنجومـەنی وەزیـران لـە حاڵـەتی شـــەڕ، داگیرکـــردن، یـــاخیبوون، ئـــاژاوە، کارەســـاتی سروشـــتی، یـــان بڵاوبوونەوەی پەتا، یـان هـەر حاڵـەتێکی لـەناکاوی دیکـەدا، بـە مـەرجێك ماوەکە لە مانگێـك پـتر نـەبیٚ و درێژکردنـەوەی دواتـریش بـە ڕەزامەنـدی زۆرینەی ڕەهـای ئەنـدامانی پەرلـەمان و بـۆ ماوەیـەك دەبـیٚ کـە بـۆ هـەر درێژکردنەوەیەك، لەسیٚ مانگ تێنەپەڕیٚ. حوکمەکانی حاڵەتی نائاساییش بە یاسایەك ڕێکدەخرێن.

{**ڕاگەیانـدنی بـاری نائاسـایی لـە حاڵـەتی جـەنگ، داگیرکـردن، یاخیبوون، پشێویی، کارەساتی سروشتی، بڵاوبوونەوەی پەتا، یان هەر حاڵەتێکی نائاسایی کتوپڕیی دیکە، بەو مەرجـەی مـاوەی یەکـەمیان لـە مانگێك تێپـەڕ نـەکات و درێژکردنـەوەکانی پاشـتر بـۆ ماوەیـەك بـن، کـە هەرجارە لە سێ مانگ تێپەڕ نەکات، بە ڕەزامەندبوونی زۆرینەی ڕەهـای**

ئەندامانی پەرلەمان، حوکمە تایبەتییەکانی باری نائاسایی بە قانوون ڕێك دەخرێن}.

نۆیەم: لێبوردنی تایبەتی زیندانیان بەدەرکردنی مەڕسومێك بەپێی یاسا.

{**نۆیەم: دەرکردنی لێبووردنی تایبەت بە تاوانباران، کە بە قانوون ڕێك دەخرێت.**}

دەیەم: پەسندکردنی حوکمی ئیعدام یان سوککردنی بۆ زیندانی هەتاهەتایی.

{**دەیەم: پەسندکردنی بڕیاری لە سێدارەدان، یان کەمکردنەوەی بۆ زیندانکردنی هەتایی**}.

یازدەهەم: بانگهێشت کردنی ئەنجومەنی وەزیران بۆ کۆبوونەوەی نائاسایی لە کاتی پێویستدا بۆ باسکردنی هەندێ پرسی دیارکراو کە کۆبوونەوەیان بۆ ئەنجام دەدرێ، هەر بۆ خۆشی سەرۆکایەتی کۆبوونەوەکە دەکا.

{**یازدەهەم: بانگهێشتکردنی ئەنجومەنی وەزیران بۆ کۆبوونەوەی نائاسایی لە کاتی پێویستدا بۆ گفتوگۆ لەسەر ئەو بابەتە دیاریکراوانەی کۆبوونەوەکەی بۆ بەستراوە، لەگەڵ سەرۆکایەتیکردنی ئەو کۆبوونەوەیە**}.

دوازدەهەم: ڕێگەدان بە هاتنی بەشێك لە هێزە چەکدارە فیدراڵیەکان بۆ کوردستانی - عێراق لەکاتی پێویستدا، پاش وەرگرتنی ڕەزامەندیی پەرلەمانی کوردستان - عێراق لەسەر هاتنە ژوورەوەی ئەم هێزانە لەگەڵ دیارکردنی ئەرك و فەرمانیان و جێگاو ماوەی مانەوەیان لە هەرێمدا.

{دوازدەهەم:ڕێگەدان بە هاتنی هێزی چەکداری یەکگرتوو بۆ هەرێم، یان هەر یەکەیەکی سەربازیی دیکە لە کاتی پێویستدا، بە ڕەزامەندیی پەرلەمانی کوردستان، بە مەرجێك ئەرك و شوێن و ماوەی مانەوەیان بە ڕوونی دیاری بکرێن}.

سێزدەهەم: ناردنی هێزەکانی پێشمەرگە (پاسەوانی هەرێم) یان هێزەکانی ئاسایشی ناوخۆ بۆ دەرەوەی هەرێم بە ڕەزامەندی پەرلەمان.

{سێزدەهەم: سەرۆکی هەرێم بە ڕەزامەندی پەڕلەمانی هەرێم، بۆی هەیە هێزی پێشمەرگە "پاسەوانانی هەرێم"، یان هێزی ئاسایشی ناوخۆی هەرێم بۆ دەرەوەی هەرێم بنێرێت}.

چواردەهەم:

١- ڕاسپاردنی پاڵێوراوی ئەو فراکسیۆنەی زۆرترین ژمارەی هەیە بۆ پێکهێنانی وەزارەت لە ماوەی چل و پێنج ڕۆژ، لە مێژووی ڕاسپاردنییەوە.

٢- ڕاسپاردنی پاڵێوراوێکی دیکە لە هەمان فراکسیۆن بۆ پێکهێنانی وەزارەت، ئەگەر پاڵێوراوی یەکەم لە ماوەی چل و پێنج ڕۆژی دوای ڕاسپاردنی نەیتوانی وەزارەت پێکبهێنێ.

٣- ئەگەر پاڵێوراوی دووەمیش نەیتوانی کابینە پێکبێنێ، سەرۆکی هەرێمی کوردستان بۆی هەیە هەر کەسێکی پێی باش بوو هەڵیبژێرێ و ڕای بسپێرێ بۆ پێکهێنانی وەزارەت.

٤- دەکرێ ئەوەی ڕادەسپێردرێ وەزارەت پێکبهێنێ یەکێك بێ لە ئەندامانی پەرلەمان، یان کەسێکی دیکە بێ.

{چواردەهەم:

١- راسپاردنی پاڵێوراوی ئەو گرووپە پەرلەمانییەی زۆرینەی ژمارەی کورسییەکانیانی بەدەست هێناوە بۆ پێکهێنانی کابینەی وەزیران لە ماوەی سی (٣٠) ڕۆژدا، لە ڕۆژی راسپاردنییەوە.

٢- لە حاڵەتی سەرنەکەوتنی پاڵێوراوی یەکەم بۆ پێکهێنانی وەزارەتەکەی لەو ماوەیەدا، سەرۆکی هەرێم پاڵیوراوێکی دیکە لە هەمان فراکسیۆن ڕادەسپێرێ بۆ ئەو ماوەی لە برگەی یەکەمدا دیاری کراوە.

٣- لە حاڵەتی سەرنەکەوتنی پاڵێوراوی دووەمیش بۆ پێکهێنانی وەزارەت، سەرۆکی هەرێم بۆی هەیە کەسێکی تری شیاو بۆ پێکهێنانی وەزارەتەکە رابسپێرێ.

٤- کەسی پاڵێوراو بۆ پێکهێنانی وەزارەت، دەشێ ئەندامی پەرلەمان بێ، یان لە دەرەوەی پەرلەمان بێ}.

پازدەهەم: دەرکردنی مەرسومێك بۆ پێکهێنانی وەزارەت پاش ئەوەی متمانەی پەرلەمانی وەرکرت.

شازدەهەم: دەرکردنی مەرسومێك بۆ لەسەر کارلادانی وەزارەت یان وەزیر، ئەگەر متمانە لە هەر یەکێکیان وەرگیرایەوە.

{شازدەهەم: دەرکردنی فەرمانی سەرۆکایەتی بە قبوولکردنی دەست لەکار کێشانەوەی وەزیرێك یان ئەنجومەنی وەزیران بە گشتی و راسپاردنی بە درێژەپێدان بە ئەرکەکانیان تا پێکهاتنی وەزارەتێکی تازە}.

حەڤدەهەم: دەرکردنی مەرسومێك بۆ ڕەزامەندیدان لەسەر دەست لە کار کێشانەوەی وەزارەت یان وەزیر و ڕاسپاردنی بۆ ئەنجامدانی کارەکەی هەتا پێکهێنانی وەزارەتێکی نوێ.

هەژدەهەم: دەرکردنی مەرسومێك بۆ پێکهێنانی ئەندامانی دادگای دەستووری، پاش ڕەزامەندیی پەرلەمانی کوردستان لەسەر پاڵێوراوەکان.

نۆزدەهەم: دەرکردنی مەرسومێك بۆ دامەزراندنی دادوەرەکان و سەرۆکی دەستەی سەرپەرشتیاری دادوەری وسەرۆك و ئەندامانی داواکاری گشتی، دوای پاڵاوتنیان لەلایەن ئەنجومەنی دادوەریی لە هەرێمی کوردستان.

{**نۆزدەهەم: دامەزراندنی دادوەر و سەرۆك و ئەندامانی داواکاری گشتی، پاش پاڵاوتنیان لەلایەن ئەنجومەنی دادوەری.**}

بیستەم: دەرکردنی مەرسومێك بۆ دامەزراندنی سەرۆکەکانی ئەو دەستە و کۆمسیۆنانەی کە لە ماددەی (١٠٧)ی ئەم دەستوورەدا دەقنووس کراون، پاش ڕەزامەندیی پەرلەمان لەسەر پاڵاوتنیان.

بیست و یەکەم: دەرکردنی بڕیارێك بۆ دامەزراندنی نوسینگەی تایبەت بە هەرێمی کوردستان لە وڵاتانی بیانیدا لەسەر پێشنیازی سەرۆکی ئەنجومەنی وەزیران، بە هەماهەنگی لەگەڵ لایەنی تایبەتمەند لە حکومەتی فیدراڵیدا.

{**بیست و یەکەم: دەرکردنی فەرمانی سەرۆکایەتی بە دامەزراندنی ئەو نووسینگانەی تایبەتن بە هەرێمی کوردستان لە دەرەوەدا بۆ کاروباری ڕۆشنبیری و کۆمەڵایەتی و پەرەپێدانی ئابووری لەناو باڵوێزخانە و نێردراوە دیپلۆماتەکانی عێراقی لە دەرەوەدا.**}

بیست و دووەم: دەرکردنی مەرسومێك بۆ دامەزراندنی خاوەن پلە تایبەتەکان، لەسەر پاڵاوتنی وەزیری پەیوەندیدار و ڕەزامەندیی ئەنجومەنی وەزیران.

{**بیست و دووەم: دەرکردنی فەرمانی سەرۆکایەتی بۆ دامەزراندنی خاوەن پایە تایبەتەکان، پاش پاڵاوتنیان لە لایەن وەزیری تایبەتمەند و رەزامەندیی ئەنجومەنی وەزیران.**}

بیست و سێیەم: بەخشینی پلە سەربازیەکان بە ئەفسەرانی پێشمەرگە (پاسەوانی هەرێم)و هێزەکانی ئاسایشی ناوخۆو دەرکردن و خانەنشین کردنیان، بە مەرسومێك، بەپێی یاسا کارپێکراوەکان.

{**بیست و سێیەم: بەخشینی پلەی سەربازی بە ئەفسەرانی پێشمەرگە (پاسەوانی هەرێم) و هێزەکانی ئاسایشی ناوخۆ، یان دەرکردنیان یان خانەنشینکردنیان بەپێی قانوون.**}

بیست و چوارەم: بەخشینی نیشانەو مەدالیا بە مەرسومێك و بەپێی یاسا.

{**بیست و چوارەم: بەخشینی نیشانە و مەدالیای تایبەت بەپێی قانوون.**}

ماددەی (٦٦)

مووچە و دەرماڵەی سەرۆکی هەرێم و جێگرەکەی بە یاسا دیاری دەکرێن.

ماددەی (٦٧)

سەرۆکایەتی هەرێمی کوردستان دیوانێکی دەبێ، کە پێکهاتە و دەسەلاَت و ئەرك و فەرمانەکانی بە یاسا دیاری دەکرێن.

ماددەی (٦٨)

یەکەم: لە حاڵەتی دەست لەکار کێشانەی سەرۆکی هەرێم، یان مردنی، یان پەککەوتنی بەجۆرێك کە نەتوانێ ئەرکەکانی سەرۆکایەتی

ئـەنجام بـدا جێنشـینێکی لـەماوەی شەسـت ڕۆژدا بـۆ هەڵدەبـژێردرێ بـۆ ماوەی چوار ساڵ، بەپێی ماددەی (٦٤)ی ئەم دەستوورە.

{**یەکەم: ئەگەر سـەرۆکی هـەرێم دەسـتی لـە کـار کێشـایەوە، یـان کۆچی دوایی کرد، یان تووشی پەککەوتەیی هەمیشەیی بوو، سـەرۆکێکی دیکە بە هەمان شێوەی لەم دەستوورەدا دیاریکراوە، هەڵدەبژێردرێ.**}

دووەم: ئەگـەر شـوێنی سـەرۆکی هـەرێمی کوردسـتان بـەتاڵ بـوو، سەرۆکی پەرلەمان ئەرکەکانی ڕادەپەڕێنێ تا سەرۆکێکی نـوێ بـە هـەمان شێوە کە لەم دەستوورەدا هاتووە، هەڵدەبژێردرێت.

سێیەم: لە کاتی ئامادەنەبوونی سـەرۆکی هـەرێمی کوردسـتان، یـان وەرگرتنی پشوو، جێگرەکەیئەرکەکانی بەجێ دەگەیێنێت.

دووەم:
ئەنجومەنی وەزیرانی هەرێمی کوردستان

ماددەی (٦٩)

ئەنجومەنی وەزیرانی هـەرێمی کوردسـتان دەسـەڵاتی ڕاپەڕاندنـە لـە هەرێمدا و لەژێر چاودێری و ئاڕاستەکردنی سەرۆکی هـەرێمی کوردسـتاندا ئەرکەکانی جێبەجێ دەکات.

ماددەی (٧٠)

یەکەم: ئەنجومەنی وەزیران لە سـەرۆك و جێگرەکـەی و وەزیرەکـان پێکدێ و بە قانوون پێکهاتەکەی دیاریدەکرێت.

دووەم: کەسی دەستنیشانکراو بۆ پێکهێنانی ئەنجومەنی وەزیران، بە پێی برگەی سێزدە لە ماددەی نەوەدو پێنجی ئەم دەستوورە، رادەسپێردرێ.

سێیەم: سەرۆك وەزیرانی راسپێردراو، لە ئەندامانی پەرلەمانی کوردستان، یان لە کەسانی دی، کە مەرجی ئەندامییەتی پەرلەمانیان تێدایە، جێگرەکەیو وەزیرەکانی دەستنیشان دەکات.

چوارەم: سەرۆك وەزیرانی راسپێردراو لیستێك بە ناوی ئەندامانی وەزارەتەکەی پێشکەش بە سەرۆکی هەرێم دەکات بۆ پەسندکردنی.

پێنجەم: دوای پەسندکردنی لە لایەن سەرۆکی هەرێمەوە، سەرۆکی وەزیرانی راسپێردراو ئەندامانی وەزارەتەکەی پێشکەش بە پەرلەمان دەکات و داوای بڕواپێدانیان بۆ دەکات.

شەشەم: سەرۆکی ئەنجومەنی وەزیران سەرۆکایەتی دانیشتنەکانی ئەنجومەنی وەزیران دەکات، تەنیا لەو دانیشتنانەدا نەبێ، کە سەرۆکی هەرێم ئامادەی دەبێت.

ماددەی (٧١)

پاش متمانە وەرگرتن لە لایەن پەرلەمانەوە و پێش دەستبەکاربوونی ئەرکەکانیان بە شێوەیێکی فەرمی، سەرۆك و ئەندامانی ئەنجومەنی وەزیران، ئەم سوێندە دەستوورییە لەبەردەم پەرلەماندا دەخۆن:"سوێند بە خوای گەورە دەخۆم، کە بە دڵسۆزییەوە پارێزگاریی لە یەکیەتی گەل و خاکی کوردستانی– عێراق بکەم و رێز لە دەستوورو قانوونە کارپێکراوەکانی بگرم و چاودێریی تەواوی بەرژەوەندییەکانی گەل بکەم".

ماددەی (٧٢)

لە پێکهێنانی ئەنجومەنی وەزیرانی هەرێمی کوردستاندا پێویستە ڕەچاوی نوێنەرایەتییەکی دادوەرانەی نەتەوەکانی هەرێم بکرێت.

ماددەی (٧٣)

وەزیرەکان لەبەردەم پەرلەمانی کوردستاندا هەموویان هاوکارن لە بەرپرسیارەتی سەبارەت بە کارەکانی ئەنجومەنی وەزیران، هەر وەزیرێکیش خۆی بەرپرسی یەکەم و ڕاستەوخۆ دەبێ لە کاری وەزارەتەکەی.

ماددەی (٧٤)

ئەنجومەنی وەزیران ئەم دەسەڵات و تایبەتمەندییانەی خوارەوە جێبەجێ دەکات:

یەکەم: جێبەجێکردنی یاسا و بڕیارو پەیڕەوەکان و پارێزگاریکردن لە ئاسایشی کوردستان — عێراق و سامانی گشتی.

دووەم: نەخشەکێشانی سیاسەتی گشتی هەرێم بە بەشداری سەرۆکی هەرێم و جێبەجێ کردنی، دوای پەسەندکردنی لەلایەن پەرلەمانەوە.

سێیەم: ئامادەکردنی پرۆژەی بودجەی گشتی هەرێمی کوردستان.

چوارەم: ئامادەکردنی پرۆژەی یاساو بڕیارەکان و پێشکەش کردنی بە پەرلەمان.

پێنجەم: دەرکردنی پێڕەو وبڕیارەکانی جێبەجێ کردن و کارگێڕی، بەپێ دەستوور و حوکمی یاساکان.

شەشەم: ئامادەکردنی پرۆژەکانی پەرەپێدان و جێبەجێکردنیان، پاش پەسەندکردنیان لەلایەن پەرلەمانەوە.

حەوتەم: پێکهێنانی فەرمانگەیەکی هاوبەش لەگەڵ حکومەتی فیدراڵی، بۆ بەڕێوەبردنی ئەو نەوت و گازەی پێش (٢٠٠٥/٨/١٥) لە خاکی کوردستان دەرهێنراون و بەشێوەی بازرگانی بەرهەم هێنراون، بە مەرجێك ئەو داهاتەی لێی بەدەست دێ بە شێوەیەکی دادپەروەرانە بەپێی ئەو بنەمایانەی لە ماددەی (١١٢)ی دەستووری فیدراڵ و یاساکانی هەرێمی کوردستاندا دیارکراون دابەش بکرێ. بۆ جێبەجێکردنی حوکمی ئەم برگەیەش، پێوەری بەرهەمهێنانی بازرگانی بەوە دەناسرێت کە بەرهەمەکەی بەدرێژایی (١٢) مانگ، رۆژانە لە (٥٠٠٠) پێنج هەزار بەرمیل کەمتر نەبێ.

{پێشنیاز دەکەم ئەم ماددەیە بەسەر دوو برگەدا دابەش بکرێت:

١- بەڕێوەبردنی کاروباری چاڵە نەوت و گازی دەرهێنراو لە هەرێمی کوردستانی عێراق، کە بەرهەمی بازرگانییان پێش پازدەی ئابی ٢٠٠٥ هەبووە، لە ئەستۆی حکومەتی هەرێمی کوردستان و حکومەتی یەکگرتوو دەبێ، بە مەرجێك داهاتەکانی بە شێوەیەکی دادوەرانە بەپێی ئەو بنەمایانەی لە ماددەی (١١٢)ی دەستووری یەکگرتوودا دیاریکراون دابەش بکرێن، ئەوەش بە قانوون رێك دەخرێت.

٢- بەرهەمهێنانی بازرگانیی بۆ جێبەجێکردنی حوکمی برگەی یەکەمی ئەم ماددەیە، بە دەرهێنانی پێنج هەزار بەرمیلی نەوت لە رۆژێکدایە، لە ماوەی دوازدە مانگی پێش پانزەی ئابی ٢٠٠٥.}

هەشتەم: کارکردنی هاوبەش لەگەڵ حکومەتی فیدراڵیدا بۆ دارشتنی سیاسەتەکانی ستراتیژی پێویست بۆ گەشەپێدانی سامانی نەوت و گاز،

بەو مەرجەی لە هەر شتێکدا کە پێوەندی بە سامانی هەرێمەوە هەیە ڕەزامەندیی پەرلەمانی لەگەڵ بێ.

{هەشتەم: حکومەتی هەرێمی کوردستان لەگەڵ حکومەتی یەکگرتوودا نەخشەی سیاسەتی ستراتیژی پێویست بۆ پەرەپێدانی سامانی نەوت و گازی هەرێم پێکەوە دەکێشن، پاش پەسندکردنی لە لایەن پەرلەمانی هەرێمەوە.}

نۆهەم: بەڕێوەبردنی هەر کارێك کە کێڵگەکانی نەوت و گازی خاوی دەرهێنراو، یان دەرهێنراوی بێ بەرهەم لە ڕووی بازرگانیەوە، پێش ٢٠٠٨/٨/١٥ پێویستیان پێ بێت، وەك پرۆسەکانی دۆزینەوە و بەرهەمهێنان و بەڕێوەبردن و گەشەپێدان و فرۆشتن و ناردنە بازاڕو گشت کارێکی دیکە، بەپێی یاساکانی هەرێم. بۆ مەبەستی جێ بە جێ کردنی حوکمی ئەم بڕگەیەش، بەرهەمی بازرگانی بەو بەرهەمە لێکدراوەتەوە کە بەدرێژایی (١٢) مانگ، ڕۆژانە بگاتە (٥٠٠٠) بەرمیل.

{نۆهەم: لەو چاڵانەی نەوت و گازیان لێ دەرنەهێنراوە، یان دەرهێنراون بەڵام پێش پازدەی ئابی ٢٠٠٥ بەرهەمی بازرگانییان نەبووە، حکومەتی هەرێمی کوردستان دەتوانێ هەموو کارێکی پێویست سەبارەت بە دۆزینەوە و دەرهێنان و بەڕێوەبردن و دروستکردن و فرۆشتن و بازاڕدیتنەوە و ناردنەدەرەوە و کاری دیکەش بکات، کە دەبێ بە قانوون ڕێك بخرێت. پێوەری بەرهەمهێنانی بازرگانیی بۆ جێبەجێکردنی حوکمی ئەم بڕگەیە دەرهێنانی پێنج هەزار بەرمیلی نەوتە لە ڕۆژێکدا لەماوەی دوانزە مانگی پێش پازدەی ئابی ٢٠٠٥.}

دەیەم: پیادە کردنی دەسەڵاتە جێ بەجێکاریەکانی تایبەت بە هەرێمی کوردستان لە هەر شتێکی کە لەو تایبەتمەندیە (حصریانە)دا

نــەهاتوون کــە بــۆ دەســەڵاتەکانی فیدراڵیــدا بــەپێی مــاددەی (١١٠)ی دەستووری فیدراڵی دەقنووس کراون.

{**دەیــەم: پیــادەکردنی ئــەو دەســەڵاتانەی بــەپێی مــادەی ١١٠ی دەستووری یەکگرتوو لە دەسـەڵاتی دیـاریکراوی فیـدراڵی نـین و ئـەرکی جێبەجێکردنیان تایبەتە بە هەرێمی کوردستان.**}

یازدەهەم: پیادەکردنی هەر شتێك کە دەسەڵاتە هاوبەشەکانی نێوان دەسەڵاتی فیدراڵ و دەسەڵاتی هـەرێمی کوردسـتان، بـەپێی حوکمـەکانی دەستووری فیدراڵ ڕێی پێداون.

{**یازدەهەم: پیادەکردنی ئەو دەسەڵاتە هاوبەشانەی لـە دەسـەڵاتی حکومــەتی یــەکگرتوو و دەســەڵاتی هەرێمــدان، بــەپێی حوکمــەکانی دەستووری یەکگرتووی عێراق.**}

دوازدەهەم: سەرپەرشتی کردنی کاری وەزارەتەکان و دامودەزگاکان و شــوێنە گشــتییەکانی هــەرێمی کوردســتاندا و ڕێنمــایی کردنیــان و بەدواچوونیان و چاودێری و هەماهەنگی کردن لە نێوانیاندا.

سێزدەهەم: دامەزرانـدن و پلـە بـەرز کردنـەوە و دەرکـردن و لادانـی فەرمانبەران و خانەنشین کردنیان بەپێی یاسا، بە چەشـنێك نـاکۆك نـەبێ لەگەڵ حوکمەکانی ئەم دەستوورەو ئەو یاسانەی کـە بـەپێی حوکمـەکانی دەستوورەوە دەردەچن.

{**سـێزدەهەم: دامەزرانـدنی فەرمانبــەران و دیـاریکردنی مووچــە و بەرزکردنەوە و دەرکردن و لابردن و خانەنشینکردنیان بەپێی قانوون، بە مەرجێك بە پێچەوانەی قانوونی ئەنجومـەنی خزمـەتگوزاریی مـەدەنی لـە هەرێم نەبێ.**}

چواردەهەم: پێشنیازی دامەزراندنی نووسینگەکانی تایبەت لە هەرێم لــە باڵوێزخانــەو نێــردراوە دیپلۆماتــەکان بــۆ کاروبــاری رۆشــنبیری و کۆمەلآیەتی و پەرەپێدان و بـەرێوەبردنیان. پـالآوتنی بەرێوەبـەرانی ئـەم نووسینگانەش بە رەزامەندی پەرلەمان دەبێت.

{**چواردەهەم: دەستنیشانکردنی نوێنەرانی هـەرێم لـە دەسـتەکانی فیـدراڵیی سـەربەخۆ و ئـەو فەرمانبەرایەتییـە فیدراڵییانـەی لـە پایـەی بەرێوەبــەری گشــتی و بــەرەو ژوورن، پــاش وەرگرتنــی رەزامەنــدی پەرلەمانی هەرێمی کوردستان.**}

پازدەهــەم: رێکخســتن و بــەرێوەبردنی هێزەکــانی پێشــمەرگە (پاراستنی هەرێم) بۆ پاراستنی هەرێم، و پۆلیس و دەزگاکانی ئاسـایش و پێکهاتەکانی دیکەی هێزەکانی ئاسایشی ناوخۆ.

{**پازدەهـەم: دروسـتکردن و رێکخسـتنی هێـزی ئاسایشـی نـاوخۆی هەرێم، وەك پۆلیس و ئاسایش و پاسەوانی هەرێم.**}

ماددەی (٧٥)

یەکەم: ئەنجومەنی وەزیران لەم حاڵەتانەی خوارەوەدا بە دەست لـە کـار کێشـایەوە دادەنـرێ و داوا لــە وەزارەت دەکـرێ هــەتا پێکهێنــانی وەزارەتی نوێ، کارەکان بەرێوە بەرێ:

١- پەســند کردنــی (قبــول) دوای دەســت لــە کارکێشــانەوەی سەرۆکەکەی.

٢- سەندنەوەی متمانەی پەرلەمان لە سەرۆکەکە.

٣- دەست بەکاربوونی خولێکی نوێی پەرلەمان.

٤- دەستپێکردنی ویلایەتێکی نوێی سەرۆکی هەرێم.

٥- مردنی سەرۆکی ئەنجومەنی وەزیران.

دووەم: وەزیر بە دەست لەکارکێشانیەوە دادەنرێ، ئەگەر پەرلەمانی کوردستان — عێراق متمانەی لێ وەرگرتەوە.

{یەکەم: ئەنجومەنی وەزیران لە یەکێك لەم حاڵەتانەدا بە هەڵوەشاوە دادەنرێت:

١- دەستکێشانەوەی سەرۆکەکەی.

٢- پەرلەمانی هەرێمی کوردستان متمانە لە سەرۆکەکەی وەربگرێتەوە.

٣- دەستپێکردنی خولێکی نوێی پەرلەمانی هەرێمی کوردستان.

٤- دەستپێکردنی ویلایەتێکی نوێی سەرۆکی هەرێمی کوردستان.

٥- کۆچی دوایی سەرۆکی ئەنجومەن.

دووەم: وەزیر بەدەستکێشەرەوە دادەنرێت ئەگەر پەرلەمانی کوردستان متمانەی لێ وەربگرێتەوە.

سێیەم: ئەنجومەنی وەزیرانی هەڵوەشاوە، ئەنجومەنێکی تایبەت دەبێ بە بەڕێوەبردنی کاروباری رۆژانە، تا پێکهێنانی ئەنجومەنێکی نوێ.}

ماددەی (٧٦)

یەکەم: چۆنێتی تۆمەتبارکردنی سەرۆکی ئەنجومەنی وەزیران و جێگرەکەی و وەزیرەکان و دادگاییکردنیان بە قانوون دیاریدەکرێت.

دووەم: یاسا مووچە و دەرماڵە و ئیمتیازەکانی سەرۆکی ئەنجومەنی وەزیران و جێگرەکەی و وەزیرەکان دیار دەکا.

بەشی سێیەم
دەسەڵاتی دادوەری
یەکەم: بنەما گشتیەکان

ماددەی (٧٧)

دەســـەڵاتی دادوەری لــە هــەرێمی کوردســتان ســـەربەخۆیە و لــە ئەنجومــەنی دادوەری و دادگــای دەســتووری و، دادگــای پێداچــوونەوە و دەستەی سەرپـەرشتی دادوەری و دەستەی داواکاریی گشتی و دادگاکـان بــە گشــت پلــەو جــۆرو دەســتەکانیەوە پێکــدێ، و ڕێکخســتنی شــێوەی پێکهێنان و مەرج و ڕێکاری دامەزراندنی ئەندامــەکانیان و لێپرســینەوەیان بە یاسایەك ڕێکدەخرێ.

ماددەی (٧٨)

دادوەری سەربەخۆیەو جگە لە یاسا هـیچ دەسـەڵاتێکی بەسـەرەوە نیە.

{دەســـەڵاتی دادوەری ســـەربەخۆیە، جگـــە لـــە قـــانوون هـــیچ دەسەڵاتێکی دیکەی بەسەرەوە نییە.}

ماددەی (٧٩)

دادوەری، دەسـەڵاتی گشـتی (ولایـة عامـة)ی بەسـەر هـەموو کەسـە سروشتی و مەعنەویەکانەوە هەیە لە هەرێمی کوردستاندا.

{**دادگە ویلایەتی گشتی بەسەر هەموو کەسانی ئاسایی و مەعنـەوی لە هەرێمی کوردستاندا هەیە.**}

ماددەی (٨٠)

حـوکم و بڕیـارە دادوەریـەکان بـەناوی گەلـەوە دەردەکـرێن و جـێ بەجێ دەکرێن.

{**بڕیارەکـانی دادگـەکان بـە نـاوی گەلـەوە دەردەچـن و جێبـەجێ دەکرێن.**}

ماددەی (٨١)

هەموو دادوەران، بۆ ماوەیەکی دیارنەکراو دادەمـەزرێن و لەتەمـەنێك خانەنشین دەکرێن کە یاسا دیاری دەکاو، نابێ لەسەر کار لابـبرێن مەگـەر لەو حاڵەتانەدا کە یاسا دیاریان دەکاو، پێویستە هەلومەرجێکی لـەبار بـۆ کاری دادوەران دابین بکرێ و پاداشتێکیان بـدرێتێ کـە لەگـەڵ کەرامـەتی جێگـەو پێگـەیان و قـەبارەی ئەرکـەکانیان بگـونجێ و، سـەربەخۆییان بپـارێزێ، هـەروەها تـا ئـەو کاتـەی لەپۆسـتەکانیاندا مـاون نـابێ پاداشتەکانیان کەم بکرێتەوە.

{**دادوەر لەسەر کارەکەی لانابرێ، مەگەر لەو حاڵەتانەدا نەبێ کـە قانوون ڕێگای پێداوە.**}

ماددەی (٨٢)

ئـەم کارانـەی خـوارەوە لـە دادوەرو ئەنـدامانی داواکـاریی گشـتی قەدەغەنە:

یەکـــەم: کۆکردنـــەوەی فەرمانبـــەرێتی دادوەریـــی لەگـــەڵ هـــەر فەرمانبەریەکی یاسادانان، یان جێبەجێکردن، یان هەر کارێکی دیکەدا.

دووەم: چوونە نێو حزبێك یان ڕێکخراوێکی سیاسی.

{**دادوەر و ئەنـدامی داواکـاریی گشـتی نـابێ یـەکێك لـەم کارانـەی خوارەوە بکەن:**

یەکـــەم: کۆکردنـــەوە لـــە نێـــوان خزمـــەتی دادوەری و خزمـــەتی قانووندانان یان جێبەجێکردن، یان کارێکی دیکە.

دووەم: چـوونە ریـزی پـارتێکی سیاسـی، یـان کـارکردن لـە بـواری چالاکیی سیاسیدا.}

ماددەی (٨٣)

دانیشتنەکانی دادگا ئاشکران، مەگەر دادگا بڕیار بدا بۆ ڕەچاوکردنی دابونەریتی گشتی، یان لەبەر ڕێزی خێزان نهێنی بن، ئەویش بـەو مەرجـە حوکمەکە لە دانیشتنێکی ئاشکرادا ڕابگەیەندرێ.

{**دادگـاییکردن بـە ئاشـکرا دەکـرێ، مەگـەر دادگـە خـۆی لەبـەر ڕەچاوکردنی باری پەیڕەوی گشتی، یان ئادابی گشتی، یان ڕێزی خێـزان بڕیاری پۆشینیان بدات، بە مەرجێك بڕیارەکە لە دانیشـتنێکی ئاشـکرادا بدرێت.**}

ماددەی (٨٤)

پێکهێنانی **(دامەزراندنی)** دادگای تایبەتی، یان نائاسایی لە هـەرێمی کوردستاندا قەدەغەیە.

ماددەی (٨٥)

به یاسایەك دادگاكانی تایبەتمەند بـه تێڕوانینـی ئـەو تاوانانـەی كـه سروشتی سەربازیان هەیـە و كارمەنـدانی هێـزی پێشـمەرگەی (پاسـەوانی هەرێم) و هێزەكانی ئاسایشـی نـاوخۆ ئـەنجامیان دەدەن و هـەروەها ئـەو تاوانانەی كه له نێو تاكەكانی ئەو هێزانەدا ڕوودەدەن، ڕێكدەخرێن.

{قانوون ئەو دادگە تایبەتییانە ڕێك دەخات، كـە تایبـەت دەبـن بـە تەماشاكردنی تاوانی سەربازی، یان لەنێو ئەو كەسـانەی سـەر بـە هێـزی پێشمەرگە و هێزی ئاسایشی ناوخۆن، یان ئەو تاوانانەی له نێو كەسـانی سـەر بـە هێـزی پێشـمەرگە و كەسـانی سـەر بـە ئاسایشـی نـاوخۆ ڕوودەدەن.}

ماددەی (٨٦)

قەدەغەیە له یاساكاندا دەقی وا بێت كه ڕێگەنەدا به دادگاكان گـوێ لەو داوایانه بگرن كه لەو یاسانەوە سەر هەڵدەدەن.

{یەكەم: ناكرێ ئەو حوكمانەی تایبـەت دەبـن بـە بـاری كەسـیەتی ئاینێك، بەسەر كەسانی سەر به ئاینێكی دیكەدا بسەپێندرێن.

دووەم: ئـەو كەسـانەی سـەر بـە ئـایین و ئـایینزای جیـاوازن، وەك مەسیحی و ئێزدی و كەسـانی تـر، ئەنجومـەنی ڕووحـانی تایبـەتییان بـۆ دادەمەزرێ و كار به حوكمی تایبەت به باری كەسیەتی خۆیـان دەكـەن، كه به قانوون دیاری دەكرێت و دادگەی تایبەت به باری كەسیەتی خۆیان تەماشایان دەكات.

سـێیەم: حـوکمی ئـەو قانوونانـەی تایبـەتن بـە بـاری کەسـیەتی ناموسوڵمانان جێبەجێ دەکرێت، تا ئـەو کاتـەی قـانوونێکی تایبـەت بـە باری کەسیەتی ناموسڵمانان پەسند دەکرێت.}

ماددەی (٨٧)

قەدەغەیە لە یاساکاندا هیچ بڕیارێك یان کارێکی جێبـەجێکردن، یـان کارگێڕی لە تانووت لێدان بە دوور بێت.

{ناشـێ هـیچ دەقێکـی قـانوونی ڕێگـا لـە تانـەدان لـە کارێـك، یـان بڕیارێکی کارگێڕی بگرێت.}

ماددەی (٨٨)

یاسا بێ لایەنی کارگێڕی و سزادانی کەسی زێـدەڕۆ لـە بـەکارهێنانی دەسەڵاتدا دەستەبەر دەکا.

{قـانوون بێلایـەنی دەزگاکـانی بـەڕێوەبردن دەسـتەبەر دەکـات و سـزای ئـەو کەسـانەش دەدات کـە زیـادەڕەویی لـە بـەکارهێنانی دەسەڵاتەکانیان دەکەن.}

ماددەی (٨٩)

هـەر کـەس(**ێك**) لـە ئاکـامی ڕەفتـارێکی هەڵـە یـان گـوێ پێنـەدانی کارمەندانی فەرمانگە و دەستە حکومیەکانی هەرێمی کوردستان لـە کـاتی ئەنجامـدانی کارەکانیانـدا زیـانێکی پێگەیشـتبێ، بـۆی هەیـە داوای قەرەبووکردنەوە لەو لایەنە بکات.

ماددەی (٩٠)

حوکمە دادوەریەکان دەبێ جێبەجێ بکرێن و خۆ بواردن لە جێبەجێکردنیان، یان پەکخستنی جێبەجێکردنیان بە تاوان دادەنرێ و یاسا سزای لەسەر دادەنێ. ئەگەر تۆمەتبار فەرمانبەرێکی گشتی بوو یان خزمەتێکی گشتی پێ سپێردرابوو، سەرەڕای سزای تاوانەکەی، لە کارەکەشی لادەدرێ. حوکم بۆدراوەکەش مافی هەیە ڕاستەوخۆ داوا پێشکەش بە دادگای تایبەتمەند بکات و حکومەت قەرەبووی تەواوی بۆ دەستەبەر دەکا لە حاڵی زیان پێگەیشتنیدا بێ ئەوەی ئەمە بەرپرسیارێتی فەرمانبەری سەرپێچیکار لابرێت.

{بڕیاری دادوەر جێبەجێ دەکرێت و سەرپێچی لە جێبەجێکردنی، یان دواخستنی جێبەجێکردنی تاوانە، کەسی بەرپرس بەپێی قانوون سزا دەدرێت. ئەگەر تۆمەتپێکراو کارمەندێکی گشتی بێ، یان خزمەتێکی گشتی پێ سپێردرابێت، ئەوا جگە لە سزای قانوونی، دەبێ لەسەر کارەکەشی لابرێت، کەسی بڕیاربۆدراویش دەتوانێ ڕاستەوخۆ داوای قەرەبووکردنەوە لە دادگەی تایبەتمەند بکات، حکومەتی هەرێم بەرپرس دەبێ لە قەرەبووکردنەوەی لایەنی زیانمەند.}

دووەم: دادگای دەستووریی کوردستان — عێراق
{دووەم: دادگەی دەستووری لە هەرێمی کوردستان}

ماددەی (٩١)

بە یاسایەك دادگای دەستووریی کوردستان — عێراق دادەمەزرێنرێت.

{لــە هــەرێمی کوردســتان دادگەیــەکی بــاڵا بــە نــاوی "دادگــەی دەستووریی" بە قانوون دادەمەزرێ}.

ماددەی (٩٢)

یەکــەم: دادگــای دەســتووری لــە حــەوت ئەنــدام پێکــدێت بــە سەرۆکەکەیەوە، کە لەنێو دادوەران و مامۆستایانی یاسـا و پارێزەرانێکدا هەڵدەبــژێردرێن کــە ســەرجەم کارکردنیــان، لــە بــواری دادوەری، یــان یاسادانان، یان وانە ووتنەوە یان پارێزەری، لە بیست ساڵ کەمتر نەبێ.

{یەکەم: (دادگەی دەستووری لە حەوت (پێنج) ئەندام پێکدێت بە سەرۆکیەوە، هەموویان لەنێو ئەو قانووناسانە هەڵدەبـژێردرێن، کـە لـە بواری قانوونزانیندا دیار و چالاکن، بە مەرجێك کۆی کارکردنیان لە بواری مامۆستایەتی قانوون، یان دادوەری، یان پارێزەری لە بیست ساڵ کەمتر نەبێ، ڕەچاوی مەرجی تەمەن بۆ دەستنیشان کردنیان ناکرێ.}

دووەم: سەرۆکی هەرێم بـە ڕاوێـژکردن لەگـەڵ ئەنجومـەنی دادوەری ئەندامانی دادگای دەستووری دەپاڵێوێ.

{دووەم: ئەنــدامانی دادگــەی دەســتووری لــە لایــەن ئەنجومــەنی دادوەرییەوە دەپاڵێورێن.}

سێیەم: ئەنـدامانی دادگـا پـاش ئـەوەی پەرلـەمان بـە زۆرینـەی دوو لەسەر سێی ئەندامەکانی ڕەزامەندی لەسەر پاڵێوراوەکان دەردەبڕێ، بـە مەرسوومێك لەلایەن سەرۆکی هەرێمی کوردستانەوە دادەمەزرێن.

ماددەی (٩٣)

دادگا سەرۆکەکەی لە نێو ئەندامەکانیدا هەڵدەبژێردرێ.

ماددەی (٩٤)

سەرۆك و ئەندامانی دادگەی دەستووری، پێش ئەوەی دەست بە ئەرك و فەرمانەكانیان بكەن، لە بەردەم سەرۆكی هەرێمی كوردستان سوێندی یاسایی دەخۆن.

ماددەی (٩٥)

دادگای دەستووری تایبەتمەند دەبێت بەم كارانەی خوارەوە:

یەكەم: ڕاڤەكردنی دەقی ماددەكانی دەستووری هەرێمی كوردستان.

دووەم:

١. چاودێری كردن بەسەر دەستووریبوونی یاساكان، لەسەر داوای سەرۆكی هەرێمی كوردستان، یان ئەنجومەنی وەزیران، یان دە كەس لە ئەندامانی پەرلەمان.

٢. بڕیاردان لەسەر ڕەوایی مەرسوم و پێڕەو و ڕێنەماییەكان، لەسەر داوای هەر كەسێكی خاوەن بەرژەوەندی ڕاستەوخۆ.

سێیەم: یەكلا كردنەوەی دەفعێك كە پێشكەش كراوە لە داوایەكدا كە دراوەتە بەردەم دادگا سەبارەت بە دەستووری نەبوونی یاسایەك، یان ڕەوانەبوونی بڕیارێك، یان پێڕەوێك، یان ڕێنماییەك. دادگاش دەبێ داوایەكە دوابخات تا ئەو كاتەی ئاكامی دەفعەكە یەكلا دەكرێتەوە.

{سێیەم: یەكلاكردنەوەی ئەو تانانەی لە داوایەكدا پێشكەش بە دادگە كراون سەبارەت بە نادەستووریبوونی قانوونێك، یان ناڕەوابوونی بڕیار، یان پەیڕەو یان ڕێنوێنییەك، لەم حاڵەتەدا دەبێ دادگەی بابەتەكە

سـەیرکردنی داواکـە دوابخـات تـا ئـەنجامی ئـەو تانەلێدانـە یـەکلا دەکرێتەوە.}

چـوارەم: پەسـندکردنی ئەنجامـەکانی ڕاپرسـی و هەڵبژاردنـەکانی گشتی بۆ سەرۆکی هەرێم و پەرلەمانی کوردستانی – عێراق.

پێنجـەم: یەکلاکردنـەوەی دەسـتووریبوونی ئـەو هەموارکردنـەی پێشنیازدەکرێ بۆ دەستووری هەرێم کوردستان و گونجاوبوونی لەگـەڵ مەرجەکانی ماددەی (١٢٠)ی ئەم دەستورە.

{ئەم بڕگەیـە لـە کۆبوونـەوەی لیژنـەی دەسـتووری کـە لـە مـانگی تەمووزی ٢٠٠٨دا بەسترابوو، خراوەتە سەر پڕۆژەکە.}

شەشەم: دادگـایی کردنـی سـەرۆك یـان جێگـری سـەرۆکی هـەرێمی کوردستان، پاش ئەوەی بەپێی ماددەی (٦٢)ی ئەم دەستوورە لە لایـەن پەرلەمانـەوە تۆمـەتیان دەدرێتـە پـاڵ. بـۆ بـەتاوانبارکردنی سـەرۆك یـان جێگرەکەی، پێویستە بەلای کەم پێنج ئەندامی داداگا ڕەزامەنـدی لەسـەر بدەن.

{بڕگەیێکی تازەیە لە کۆبوونـەوەی لیژنـەی دەسـتووری لـە مـانگی تەمووزی ٢٠٠٨دا خراوەتە سەر پڕۆژەکە.}

حەوتەم: یەکلاکردنـەوەی ئـەو داوایانـەی کـە بـەپێی مـاددەی (١٩/ بڕگەی هەژدەهەم/ ٣)ی ئەم دەستوورە بەرزدەکرێتەوە.

{بڕگـەیێکی تازەیـە، لـە کۆبوونـەوەی مـانگی تـەمووزی ٢٠٠٨دا خراوەتە سەر پڕۆژەکە.}

هەشتەم: یەکلاکردنەوەی ئەو تانووتانە کە پێوەندیان بـە دروسـتیی ئەندامەتی ولابردنی پارێزراوەیی (حصانە) لەسـەر ئەنـدامی پەرلەمانـەوە هەیە.

ماددەی (٩٦)

مەرجەکانی ئەندامەتیی لە دادگا و ڕەوتی کار تێداکردنیان و چۆنیەتی وەرگرتنی داواکاری و داخوازیەکان و تانووتەکان بە یاسایەك ڕێکدەخرێت.

ماددەی (٩٧)

حوکمەکانی دادگای دەستووری بنەڕەتین و لەسەر هەموان جێبەجێ دەکرێن. ئەگەر دادگا لە کاتی یەکلاکردنەوەی دەستووریبوونی یاساکان، یان ڕەواییبوونی مەرسوم و پێڕەو و بڕیار و ڕێنماییەکان، بڕیاری دا کە هەر کام لەوانە پێچەوانەی دەستوور یان یاسایە، دەبێ دەسەڵاتی پەیوەندیدار لە هەرێمی کوردستان ئاگادار بکاتەوە تا هەرچی پێویستە ئەنجامی بدا بۆ لابردن، یان ڕاستکردنەوەی سەرپێچییەکان.

سێیەم: ئەنجومەنی دادوەری

ماددەی (٩٨)

یەکەم: ئەنجومەنی دادوەری لە سەرۆکی دادگای پێداچوونەوە و جێگرەکانی و سەرۆکی دەستەی سەرپەرشتی دادوەری، و سەرۆکی داواکاری گشتی و سەرۆکەکانی دادگاکانی تێهەڵچوونەوەی ناوچەکانی هەرێمی کوردستان پێکدێ.[٨]

{**یەکەم: ئەنجومەنی دادوەری لە هەرێمی کوردستان سەربەخۆیە، لە دادگەی دەستووری و دادگەی پێداچوونەوە (تەمیین) و ئەنجومەنی ڕاوێژکاری (شورا) و دەستەی سەرپەرشتی دادوەری و سەرۆکی داواکاری گشتی و سەرۆکەکانی دادگەکانی تێهەڵچوونەوە لە ناوچەکانی هەرێمی**

كوردستان پێكدێت، شێوەی پێكهێنانی و مـەرج و كـارڕایی دامەزرانـدنی ئەندامانی و بەرپرسیارێتییان بە قانوون ڕێك دەخرێن.}

دووەم: ئەنجومەنی دادوەری، بەپێی یاسا، بەڕێوەبردنی دادوەریی و دەستەبەركردنی سەربەخۆییەكەی و چـاودێریی دەسـتەكانی دادوەری لـە ئەستۆ دەگرێ.

ماددەی (٩٩)

یەكەم: دەسەڵاتی دادوەری بودجەی تایبەتی هەیە كـە بـە بودجـەی هەرێمەوە دەلكێندرێ و پێكدێ لەو ڕەسم و غەرامانـەی كـە بـەپێی یاسـا وەردەگیرێ و لەو پارەیەی حكومەتی هەرێم بۆی تەرخان دەكا.

دووەم: ئەنجومـــەنی دادوەری ئامـــادە كردنـــی پـــرۆژەی بودجـــەی ساڵانەی دەسەڵاتی دادوەری لە ئەستۆدەگرێ و لەگەڵ وەرگرتنی بیروڕای دادگای دەستووری سەبارەت بەو پـارە تایبەتـەی بـۆی تـەرخان كـراوە و دەیخاتە بەرچاوی پەرلەمانی كوردستان – عێراق بـۆ پەسـەندكردنی، بـە مەرجێ دوا ژمارەی بخرێتە نێوبودجەی ساڵانەی هەرێمەوە.

{دووەم: ئەنجومەنی دادوەری ساڵانە پرۆژەی بودجـەی دەسـەڵاتی دادوەری ئامادە دەكـات و دەیخاتـە بـەردەم پەرلـەمانی كوردسـتان، تـا بڕیاری لەسەر بـدات، بەمـەرجێك ژمـارە كۆتاییيەكـەی لـە نـاو بودجـەی ساڵانەی هەرێمدا بێت.}

دەروازەی چوارەم ١
یەکەم: داواکاری گشتی

ماددەی (١٠٠)

داواکاری گشتی نوێنەری کۆمەڵە، بۆ بەرگریکردن لـە دادپـەروەری و پاراستنی ڕەوایـی (مشـروعیە) وسیسـتەمی گشـتی و ئاسایشـی هـەرێم و دارایی گشتی و پاراستنی خێزان و تاکە کەسان و ئازادیەکانیان. ئەمـەش بە یاسا ڕێکدەخرێ.

{داواکاری گشتی نوێنەرایەتی کۆمەڵ لە هەرێمی کوردستان دەکات و بە نـاوی ئەویشـەوە داوای گشـتی بـۆ بـەرگریکردن لـە مـافی گشـتی و چەسپاندنی داد دەکات، لەگەڵ چاودێری جێبەجێکردنی قانوونی سزادان و سەرپەرشتی کاروباری ڕێکاری دادوەری و چـاودێری پێشـێلکارییەکانی قانوون و چۆنیەتی جێبەجێکردنی بڕیار و سزاکان.}

دووەم: ئە نجومەنی شووڕا
{دووەم: ئەنجومەنی ڕاوێژکاری (شوورا)}

ماددەی (١٠١)

ئەنجومەنی شووڕای هەرێمی کوردستان – عێراق دادەمەزرێندرێ و ئەرك و فەرمانەکان و دەسەڵات و پێکهاتەکانی بە یاسایەك ڕێکدەخرێ.

{ئەنجومـەنی ڕاوێـژکاری (شـوورا)ی هـەرێمی کوردسـتان، کـە بـە قانوون پێکدەهێنرێت، تایبەتمەند دەبێ بەم ئەرکانەی خوارەوە:

یەکەم: یەکلاییکردنەوەی ئەو تانانەی تایبەتن بە کارڕایی تەمێکردن و دیسپلین و هەموو کارێك پەیوەندی بە ئەرك و خزمەتی فەرمانبەرانەوە هەیە لە دەزگاکانی حکومەتدا.

دووەم: یەکلاییکردنەوەی کێشەی دەستداریێتی (تنازع الاختصاص) لە نێو وەزارەت و دامەزراو و دەزگاکانی حکومەتی هەرێم، لەسەر داوای سەرۆکی ئەنجومەنی وەزیران.

سێیەم: ئامادەکردن و داڕشتنی پرۆژەی قانوون لە هەرێمی کوردستان، لەسەر داوای سەرۆکی هەرێم، یان ئەنجومەنی وەزیران، یان وەزارەتێك، یان ئەو لایەنانەی بە وەزارەتێکی تایبەتەوە نەبەستراونەتەوە.

چوارەم: ڕادەربڕین سەبارەت بەو کێشە قانوونییانەی لە لایەن وەزارەت و ئەو لایەنانەی بە وەزارەتێکەوە نەبەستراونەتەوە، کە دەخرێنە بەرچاوی و یەکلاکردنەوەی ئەو پرسانەی کێشەیان لەسەرە و هەردوو لایەنی پەیوەندیدار داوای یەکلاکردنەوەیان کردووە.}

دەروازەی پێنجەم
کارگێڕیە خۆجێییەکان و ئەنجومەنەکانی شارەوانی
{بەڕێوەبەرایەتی خۆجێیی و ئەنجومەنی شارەوانی}

ماددەی (١٠٢)

دابەش بوونی کارگێڕی لە هەرێمی کوردستان لەسەر بناغەی (پارێزگا، قەزا، ناحیە، دێ) دەبێ و کردنەوە و دیارکردن و گۆڕینی

مەڵبەندەکانیان (مرکز) و دیارکردن و هەموارکردنی سنوورەکانیان و لێك کردنەوە و لکاندنیان بە یەکەکانی دیکەی کارگێڕییەوە بەپێی یاسا دەبێ.

{دابەشکردنی یەکەکانی بەڕێوەبەرایەتی هەرێمی کوردستان کە لەسەر بنەمای پارێزگا، قەزا و ناحیە پێکهێنراون و دەستنیشانکردن و گۆڕینی ناوەندەکانیان و دیاریکردن و گۆڕینی سنووریان، لەگەڵ لێکدابڕان و لکاندنیان بە یەکەیەکی بەڕێوەبەرایەتی دیکەوە، ئەویش بە قانوون ڕێك دەخرێت.}

ماددەی (١٠٣)

یەکەم: لە بەڕێوەبردنی یەکە کارگێڕییەکان لە هەرێمی کوردستان – عێراقدا، (پارێزگا، قەزا، ناحیە، دێ) و لە گەشەپێدان و کارا کردنیان بەشێوەیەکی بەردەوام، بنەمای نامەرکەزی دەگرێتەبەر، وەك یەکێك لە شێوازە پێویستەکانی بەشداریکردنی هاوولاتیانی هەرێمی کوردستان – عێراق لەبەڕێوەبردنی کاروباری گشتیی یەکە کارگێڕییەکاندا بۆ وەدیهێنانی دیموکراسی. هەر یەك لەمانەش ئەنجومەنێکی خۆجەیی دەبێ، کە بە دەنگدانی گشتیی، نهێنی و ڕاستەوخۆ هەڵدەبژێردرێ. بە یاسایەك شێوەی هەڵبژاردنەکەی و دەسەلآت و ئەرك و فەرمانەکانی دیاردەکرێن.

{یەکەم: بەڕێوەبردنی یەکە بەڕێوەبەرایەتییەکانی هەرێمی کوردستان (پارێزگا، قەزا، ناحیە) لەسەر بنەمای ناناوەندیی بەڕێوەبەرایەتی (لامەرکەزیەت)، کە هەریەکەیان ئەنجومەنێکی خۆجێیی هەڵبژێردراوی خۆی دەبێ، کە بە هەڵبژاردنێکی گشتی و نهێنی و

راستەوخۆ دەستنیشان دەکرێن، شێوەی هەڵبژاردن و دیاریکردنی ئەرك و دەسەڵاتەکانیان بە قانوون ڕێك دەخرێت.}

دووەم: هەر یەکەیەکی کارگێڕی ئەنجومەنێکی جێبەجێ کردنی دەبێ کە سەرۆکی یەکە کارگێڕیەکە سەرۆکایەتی دەکاو چۆنیەتی پێکهێنانی و دیارکردنی دەسەلآت و ئەرکو فەرمانەکانی و پەیوەندیی بە ئەنجومەنی خۆجەیی کارگێڕیەکە بە وەزارەتەکان و دامودەزگا ناوەندیەکان لە هەرێمی کوردستانەوە بە یاسا ڕێك دەخرێ.

{دووەم: هەموو یەکەیەکی بەڕێوەبەرایەتی لە هەرێمی کوردستان ئەنجومەنێکی ڕاپەڕاندنی دەبێ بە سەرۆکایەتی سەرۆکی یەکە بەڕێوەبەرایەتییەکەی، شێوەی دامەزراندن و دیاریکردنی دەسەلآت و ئەرکەکانی و پەیوەندی بە ئەنجومەنی خۆجێیی یەکە بەڕێوەبەرایەتییەکە و وەزارەت و دەزگاکانی ناوەندیی کوردستان، بە قانوون دیاری دەکرێن.}

ماددەی (١٠٤)

مەڵبەندی هەر پارێزگاو قەزاو ناحیەك و هەر دێیەکیش کە ژمارەی دانیشتوانی لە سێ هەزار کەس کەمتر نەبێ شارەوانیەکی دەبێ کە ئەنجومەنێکی شارەوانی بەڕێوەی دەباو بەپێی یاسا خزمەتە گشتیەکان پێشکەش بە هاوولاتیانی دەکا.

{لە ناوەندی هەر پارێزگا، قەزا، ناحیە و هەر گوندێك، کە ژمارەی دانیشتوانی لە سێ هەزار (٣٠٠٠) کەس کەمتر نەبێ، شارەوانییەکی دەبێ، ئەرکەکانی بەپێی قانوون دیاری دەکرێن بۆ پێشکەشکردنی

خزمـــەتگوزاریی گشـــتی بـــۆ هاووڵاتییـــانی، ئەنجومـــەنێکی شـــارەوانی هەڵبژێردراو بەڕێوەیان دەبات.}

ماددەی (١٠٥)

یەکەم: ئەنجومەنی خۆجێی و شـارەوانییەکان خـاوەنی کەسـایەتی مەعنەوین.

{یەکەم: ئەنجومەنی پارێزگـا و شـارەوانی کەسـایەتیی مەعنـەویی خۆیان هەیە.}

دووەم: هــەر یەکەیــەکی کــارگێڕی، یــان شــارەوانی بودجەیــەکی سەربەخۆو تایبەتی دەبێ.

{دووەم: هەموو یەکەیەکی بەڕێوەبەرایەتی و شـارەوانی، بودجـەی سەربەخۆی خۆی هەیە.}

ماددەی (١٠٦)

یەکەم: لـە پێکهێنـانی ئەنجومەنـە خۆجێییـەکان و شـارەوانییەکاندا نوێنەرایەتیـەکی دادپەروەرانـەی پێکهاتـەکانی ئـەو یەکـە کارگێڕیـە، یـان شارەوانیە لەبەرچاو دەگیرێ و ئەمەش بە یاسا ڕێکدەخرێ.

{یەکـەم: لـە پێکهێنـانی ئەنجومـەنی پارێزگـا و شـارەوانییەکاندا پێویستە نوێنەرایەتیکردنی دادپەروەرانە بـۆ ئـەو نەتەوانـەی لـەو یەکـە بەڕێوەبەرایەتییە، یـان شـارەوانییە دەژیـن ڕەچـاو بکرێـت، ئـەویش بـە قانوون ڕێك دەخرێت.}

دووەم: پێویســتە یاســای هەڵبــژاردنی ئەنجومەنــە خۆجێیــەکان و وەدیهێنانی بەلای کەم ٣٠٪ ژمارەی ئەندامانیان بۆ ژنـان وەك ئامانجێـك لەبەرچاو بگرێ.

{**دووەم: لە قانوونی تایبەت بە هەڵبژاردنی ئەنجومەنە خۆجێیەکان دەبێ ڕێژەی لە (٣٠٪) لە ژمارەی ئەندامانیان بۆ ژنان بن.**}

دەروازەی شەشەم
دەستە و کۆمسیۆنە سەربەخۆیەکان

ماددەی (١٠٧)

یەکەم: بە یاسایەك ئەمانەی خوارەوە دادەمەزرێن:

١- دەستەی باڵای سەربەخۆی هەڵبژاردن و ڕاپرسـی لـە کوردسـتان – عێراقدا.

٢- دیوانی دەستپاکی و چاودێری دارایی.[١٠]

٣- دەسـتەی گشـتی دروسـتی و باشـیی بەرهەمـەکانی خۆمـاڵی و هاوردەکان.

دووەم:

١- بـە یاسـایەك ئەنجومـەنی ڕاوێـژکار بـۆ کاروبـاری ئـابووری و کۆمەڵایەتی دادەمەزرێت.

٢- ئەرکی ئـەو ئەنجومەنـە پێشکەشـکردنی ڕاوێـژە بـە هەریـەك لـە سەرۆکایەتی هەرێم و پەرلەمان و ئەنجومەنی وەزیران لە بواری کاروبـاری ئابووری و کۆمەڵایەتیدا.

{ماددەی (١٠٧)

یەکـەم: (ئـەم دەسـتە و کۆمیسـیۆنانەی خـوارەوە بـەپێی قـانوون دادەمەزرێن:

١- دەستەی باڵای سەربەخۆی هەڵبژاردن لە هەرێمی کوردستان).

٢- (دیوانی چاودێریی دارایی).

٣- (دەستەی گشتی دەستپاکی).

٤- (کۆمیسیۆنی پاراستنی مافی مرۆڤ).

٥- (کۆمیسیۆنی تایبەت بە مافەکانی کوردی فەیلی).

٦- (دەستەی گشتی بۆ سەلامەتیی و چـاکی بەرهـەمی خۆمـاڵیی و هاوردە).

٧- (دەسـتەی سـەربەخۆی هـەرێمی کوردسـتان بـۆ ڕاگەیانـدن و پێوەندیکردن).

٨- دەستەی پاراستنی ژینگە لە هەرێمی کوردستان.

٩- دەستەی خانمان لە هەرێمی کوردستان.

دووەم: (پێکهێنانی ئـەم ئەنجومەنانـەی خـوارەوە بـە قـانوون ڕێك دەخرێت):

١- (ئەنجومەنی ڕاوێژکاری بۆ کاروباری دارایی و کۆمەڵایەتی).

٢- (ئەرکی ئـەم ئەنجومەنـە پێشکەشـکردنی ڕاوێژکارییـە لـە ڕووی کاروباری دارایی و کۆمەڵایەتیـەوە بـۆ سـەرۆکایەتی هـەرێم و پەرلـەمانی کوردستان و ئەنجومەنی وەزیران).}

ماددەی (١٠٨)

یەکەم: ئەو دەستانەی کە بڕگەی (یەکەم)ی ماددەی (١٠٧)ی ئەم دەستوورە دەیانگرێتەوە لەژێر چاودێری پەرلەمانی کوردستان — عێراقدا دەبن و یاسا پەیوەندی هەر یەکێکیان بە پەرلەمانەوە ڕێکدەخات.

{یەکەم: ئەو دەستە و کۆمیسیۆنانەی بەپێی بڕگەی یەکەمی ماددەی سەد و حەوت دادەمەزرێن، لەژێر چاودێری پەرلەمانی کوردستان دەبن، کە بە قانوون ڕێك دەخرێت.}

دووەم: بێجگە لەوانەی لە بڕگەی (یەکەم)ی ماددەی (١٠٧)ی ئەم دەستوورەدا هاتوون، دەکرێ دەستە و کۆمسیۆنی دیکەش بە یاسا پێکبهێندرێ.

ماددەی (١٠٩)

ئەنجومەنێك پێکدەهێنرێت بەناوی (ئەنجومەنی ئاسایشی هەرێم) و پەیوەست دەبێ بە سەرۆکی هەرێمەوە و پێکهاتەو ئەو کۆفەرمان و تایبەتمەندی و دەسەلاتەکانی بە یاسایەك ڕێکدەخرێن.

{ئەم ماددەیە لە کۆبوونەوەی لیژنەی دەستووری لە مانگی تەمووزی ٢٠٠٨دا خراوەتە سەر پرۆژەکە، لەو پرۆژەی کە لە حوزەیرانی ٢٠٠٦دا ئامادە کرابوو، ئاماژەی تێیدا بۆ نەکرابوو.}

دەروازەی حەوتەم
حوکمە داراییەکان

ماددەی (١١٠)

ئەو کەسانەی خاوەن داهاتی نزمن لە باج دەبەخشرێن، بە جۆرێك نزمترین ڕادەی دادپەروەریی گوزەران دەستەبەر بکات، ئەمەش بە یاسایەك ڕێکدەخرێت.

{ماددەی (١١٠)

یەکەم: دانانی باج، یان فەرمانە (ڕەسم) و دەستکاری کردنیان و لابردنیان بە قانوون دەبێ، کەسێك نابێ داوای ئەرکێکی لێ بکرێت ئەگەر بە قانوون نەبێ.

دووەم: کەسانی کەم دەرامەت لە باجدان دەبووردرێن، تا ژیانێکی ئاسایییان بۆ مسۆگەر بکرێت، ئەویش بە قانوون ڕێك دەخرێت.}

ماددەی (١١١)

داهاتی هەرێمی کوردستان پێکدێت لە:

یەکەم: بەشی هەرێم لە بوودجەی گشتی حکومەتی فیدراڵ لە دەسکەوتەکانی سامانی نەوت و گاز و رەسم و گومرگ و داهاتە فیدراڵیەکانی دیکە، بە قەرز و بەخشین و هیبەو یارمەتیەکانیشەوە.

دووەم: دەسکەوتەکانی باج و رەسم و کرێیەکانی راژەی دامودەزگا گشتیەکان و داهاتەکانی دامەزراوو کۆمپانیا گشتیەکان.

سـێیەم: ئـەوەی وەردەگیرێـت لـە کرێیـەکانی (بـەڕێوەبردن و کۆکردنەوەی باج و ڕەسم و گومرگـە فیدراڵیـەکان و داهاتـە فیدراڵیـەکانی دیکە لە هەرێمدا).

چوارەم: دەسکەوت و داهاتەکانی وەبەرهێنانی حکومەتی هەرێم.

پێنجەم: بەخشش و هیبەکان.

شەشەم: قەرزە نێوخۆیی و دەرەکیەکانی تایبەت بە هەرێم.

حەوتەم: ئەو پشتیوانە داراییەی کە حکومەتی فیدراڵ پێشکەش بـە حکومەتی هەرێم دەکا.

{ماددەی (١١١)

داهاتەکانی هەرێمی کوردستان لەو سەرچاوانەی خوارەوە پێکدێن:

یەکەم: دەسکەوتی باج و فەرمانە (ڕەسـم) و کرێـی خزمـەتگوزاریی شـوێنە گشـتییەکان و داهـاتی دەزگـا و کۆمپانیـا و بەرژەوەندییـەکانی گشتی لە هەرێم، لەگەڵ خەرجیی وەرگرتن و بەڕێوەبردن و کۆکردنەوەی بـاج و فەرمانـە (ڕەسـم)ی گـومرك و هـی تـر، کـە داهـاتی حکومـەتی یەکگرتوون لە هەرێمی کوردستان.

دووەم: دەسـکەوتی وەبـەرهێنانی سـامان و کەرەسـتە خاوەکـانی سروشتی لە هەرێم.

سێیەم: بەخشراو و دیارییانەی بە حکومەتی هەرێم دەدرێن.

چـوارەم: قـەرزە نـاوخۆیی و دەرەکییـەکانی تایبـەت بـە هـەرێمی کوردستان.

پێنجەم: بەشی هەرێم لە دەسکەوتی سامانی نەوت و گاز و فەرمانە (ڕەسمی)ی گومرگ و داهاتەکانی دیکەی فیدرالی.}

ماددەی (١١٢)
ساڵی دارایی بە یاسا دیاری دەکرێ.

ماددەی (١١٣)
یەکەم: هەموو ساڵێکی دارایی یاسای بودجەی هەرێم دادەنرێت و داهاتو خەرجیە خەملێندراوەکانی لەخۆدەگرێت.
دووەم: سێ مانگ پێش تەواو بوونی ساڵی دارایی، پرۆژە یاسای بودجەی ساڵی دارایی دەدرێتە پەرلەمانی کوردستان — عێراق.
سێیەم: ئەگەر لەبەر هەر هۆیەك، ئامادەکردن، یان پێشکەش کردنی بودجە کەوتە دوای دەستپێکی ساڵی دارایی حکومەتی هەرێمەوە، ئەوا بۆ هەر مانگێك کە بودجەکەی دواکەوتوە ڕێژەی (١/ ١٢)ی ئەو پشتەوانیەی کە بۆ ساڵی دارایی ڕابوردوو بڕیاری لەسەردرابوو خەرج دەکرێت.

{ماددەی (١١٣)
یەکەم: لە هەموو ساڵێکی داراییدا قانوونێکی تایبەت بە بودجەی هەرێمی کوردستان لەلایەن پەرلەمانەوە پەسند دەکرێت، تێیدا داهات و خەرجییە خەملێنراوەکان لەخۆ دەگرێت.
دووەم: پرۆژەی بودجەی ساڵی دارایی سێ مانگ پێش کۆتایی ساڵی دارایی دەبێ پێشکەش بە پەرلەمان بکرێت.
سێیەم: لە حاڵەتی دواکەوتنی ئامادەکردنی ئەو پرۆژەیە، یان پێشکەشکردنی پرۆژەی بودجەی هەرێم لە سەرەتای ساڵی داراییدا لەبەر

هەر هۆیەك بێت، حكومەتی هەرێم بۆ هەر مانگێك بە رێژەی ١/ ١٢ ئیعتمادی پەسندكراوی بودجەی ساڵی دارایی پێشوو خەرج دەكات.}

ماددەی (١١٤)

قەدەغەیە سەرۆكی هەرێمی كوردستان و جێگرەكەی و سەرۆكی پەرلەمانی كوردستان و جێگرەكەی و ئەندامانی پەرلەمان و سەرۆكی ئەنجومەنی وەزیران و جێگرەكانی و وەزیرەكان و ئەوانەی پلەی تایبەتیان هەیە و دادوەرەكان و داواكارە گشتیەكان و جێگرەكانی داواكاری گشتی و بەڕێوەبەریە گشتیەكان ئەوانە لە پلەی ئەوان دا، شتێك لە سامانە گشتیەكانی هەرێمی كوردستان – عێراق بكڕن، یان بە كرێی بگرن، یان شتێك لە موڵكی خۆیان بە دەسەڵاتەكانی هەرێم بفرۆشن یان بە بەكرێ بدەن یان گرێبەستێك مۆر بكەن بەناوی ملتزم (پابەند)، یان هاوردەكار، یان بەڵێندەر، ڕاستەوخۆ یان بە هۆی كەسێكی دیكەوە.

{ماددەی (١١٤)

سەرۆكی هەرێم و جێگرەكەی و سەرۆكی پەرلەمانی كوردستان و ئەندامانی پەرلەمان و سەرۆكی ئەنجومەنی وەزیران و جێگرەكەی و وەزیرەكان و دادوەر و داواكارانی گشتی و جێگرەكانیان و خاوەن پایە تایبەتەكان و بەڕێوەبەرایەتی گشتی و ئەوانەی پایەی ئەوانیان هەیە، نابێ شتێك لە سامانی گشتی بكڕن، یان بە كرێی بگرن، یان شتێكی خۆیان بەكرێ بە دەزگایەكی حكومەتی بدەن، یان پێی بفرۆشن، یان ڕێككەوتنی ڕاستەوخۆ، یان بە هۆی كەسێكی كەوە لەگەڵیا ببەستن، یان پابەند بن وەك هێنەر، یان بەڵێندەر.}

دەروازەی هەشتەم
کارپێکردنی دەستوور و لێکدانەوە و هەموارکردنی

ماددەی (١١٥)

کار بە هیچ هەموارکردنێکی دەستووری فیدراڵی ناکرێ ئەگەر لەو تایبەتمەندیانەی دەسەڵاتەکانی هەرێمی کوردستان کەم بکاتەوە کە ناکەونە نێو دەسەڵاتە تایبەتیەکانی (حصری) فیدراڵی، هەتا ڕەزامەندی پەرلەمانی هەرێم و ڕەزامەندی زۆرینەی دەنگدەرانی گەلی کوردستان — عێراق لە ڕاپرسیەکدا لەسەر نەبێ، بەپێی حوکمی ماددەی (١٢٦/ چوارەم) لە دەستووری فیدراڵی.

{ماددەی (١١٥)

کار بە دەقێکی دەستوور، یان قانوونێکی فیدراڵی ناکرێت، کە لە دەسەڵاتە تایبەتمەندییەکانی دەسەڵاتی یەککگرتوو نەبێت و ببێتە هۆی کەمکردنەوەی دەسەڵاتەکانی هەرێمی کوردستانی — عێراق، مەگەر پەرلەمانی هەرێم پەسندی بکات و گەلی هەرێمی کوردستان لە راپرسییەکی گشتیدا بە زۆرینەی دەنگی بەشداربووان دەنگی بۆ بدات.}

ماددەی (١١٦)

تا ئەو کاتەی دادگای دەستووری لە کوردستان پێکدێ، دادگای پێداچوونەوەی کوردستان بێجگە لە تایبەتمەندیە ئاساییەکانی، تایبەتمەند دەبێت بە لێکدانەوەی دەقەکانی ئەم دەستوورە و بڕیاردان لەسەر دەستوورینەبوونی یاساکان و ڕەوانەبوونی بڕیار و مەرسووم و پێڕەو و ڕێنماییەکان لەو داوایانەی دەخرێنە بەردەم دادوەری.

{ماددەی (١١٦)

دادگەی پێداچوونەوە "تەمییز"ی هەرێمی کوردستان، جگە لە تایبەتمەندییە ئاساییەکانی خۆی، دەقەکانی ئەم دەستوورە لێکدەداتەوە و نادەستووریەتی قانوون و بڕیار و پەیڕەو و ڕێنماییەکان لەو داوایانەی خراونەتە بەردەم دادگە ڕادەگەیەنێت، تا دادگەی دەستووری لە هەرێمی کوردستان دادەمەزرێت.}

ماددەی (١١٧)

یاساکان لە ڕۆژنامەی رەسمیی هەرێمی کوردستان (وەقائعی کوردستان)دا بڵاودەکرێنەوە و لە ڕۆژی بڵاوبوونەوەیان کاریان پێ دەکرێ، مەگەر دەقێکیان بە پێچەوانەی ئەمەوە بێت.

{ماددەی (١١٧)

قانوون لە رۆژنامەی فەرمی هەرێمی کوردستان (وەقائعی کوردستان){ هەرێمی کوردستان} بڵاودەکرێتەوە، لە ڕۆژی بڵاوکردنەوەیدا کاری پێدەکرێت، مەگەر دەقێك بە پێچەوانەی هاتبێت.}

ماددەی (١١٨)

ئەم دەستوورە، پاش رەزامەندیی زۆرینەی دەنگدەرانی گەلی هەرێمی کوردستان لە ڕاپرسیەکی گشتیدا، بە پەسندکراو دادەنرێ.

ماددەی (١١٩)

ئەگەر زنجیرەی ئەو ماددانەی دەستووری فیدراڵی کە لەم دەستوورەدا پشتیان پێوە بەستراوە، هەموارکرا، پەرلەمان بۆی هەیە بە

زۆرینەی دەنگی ئامادەبووان ئەو زنجیرەیە راست بکاتەوە کە پشتی بە پێ بەستراوە.

{ماددەی (١١٩)

ئەم ماددەیە لە کۆبوونەوەی لیژنەکە لە مانگی تەمووزی ٢٠٠٨دا خراوەتە سەر پرۆژەکە، لە رووی زمانەوانییەوە دەبێ دابڕێژرێتەوە.}

ماددەی (١٢٠)

یەکەم: ئەم دەستوورە هەموار ناکرێ بەبێ ئەو رێکارانەی لەم ماددەیەدا هاتوون، بەمەرجی زیان بە سەلامەتی سیستەمی سیاسیی، پەرلەمانیی کۆماریی دیموکراتیی کوردستانی – عێراق و سەلامەتی خاکەکەی نەگەیەنێ و لەو ماف و ئازادیانەی لەم دەستوورەدا هاتوون کەم نەکاتەوە.

دووەم: سەرۆکی هەرێمی کوردستان و ئەنجومەنی وەزیران پێکەوە، یان سێ یەکی ژمارەی ئەندامانی پەرلەمان بۆیان هەیە پێشنیازی هەموارکردنی دەستوور بکەن.

سێیەم: دادگای دەستووری، پاش پێداچوونەوەی هەموارکردنی پێشنیازکراو، دەبێ لە ماوەی چل و پێنج رۆژدا بریار بدات کە هەموارکردنە پێشنیازکراوەکە ناکۆکە لەگەڵ ئەو مەرجانەی لە برگەی یەکەمی ئەم ماددەیەدا هاتوون، یان نا.

چوارەم: پەرلەمانی کوردستان – عێراق بۆی هەیە بە زۆرینەی ٣/٢ی ژمارەی ئەندامەکانی رەزامەندی لەسەر پێشنیازەکە دەرببرێت.

پێنجەم: گەلی کوردستان – عێراق لە راپرسیەکی گشتیدا، بە زۆرینەی دەنگدەران رەزامەندی لەسەر هەموارکردنەکە دەدات.

{ماددەی (١٢٠)

یەکەم: سەرۆکی هەرێم و ئەنجومەنی وەزیران پێکەوە، یان نیوەی ژمارەی ئەندامانی پەرلەمان دەتوانن داوای هەموارکردنی ئەم دەستوورە بکەن، بە مەرجێك ئەو هەموارکردنە نەبێتە هۆی دەستکاریکردنی سیستمی کۆماریی پەرلەمانی دیموکراتی لە هەرێم و گۆڕینی یەکیەتیی خاکەکەی.

دووەم: پەرلەمانی کوردستان – عێراق بە رێژەی دوو لەسەر سێی (٣/٢) ژمارەی ئەندامانی بڕیار لەسەر پێشنیازەکە بدات.

سێیەم: ئەو کەسانەی کە مافی دەنگدانیان لە هەرێمدا هەیە دەبێ بە زۆرینە لە ڕاپرسییێکی گشتیدا دەنگ بۆ ئەو هەموارکردنە بدەن.

چوارەم: دوای تێپەڕبوونی شەست رۆژ بەسەر پەسندکردنی ئەو هەموارکردنە لە لایەن گەلی هەرێمی کوردستانەوە، دەبێ جێبەجێ بکرێت.}

ماددەی (١٢١)

ڕاپرسی مافێ هاولاتیانی هەرێمە و (٪٢٥) ی ئەوانەی مافی دەنگدانیان هەیە لە هەرێم دا دەتوانن لەسەر بابەتێکی دیارکراو داوای ڕاپرسی بکەن، بە مەرجێك ئەم ڕاپرسیە بەپێی یاسا رێکبخرێ و جێ بەجێبکرێ.

{ماددەی (١٢١)

(ڕاپرسی مافێکی ڕەوای هاووڵاتییانە لە هەرێمی کوردستان، ئەگەر لە (٪٢٥) ی ئەو کەسانەی مافی دەنگدانیان لە هەرێم هەیە داوای

راپرسی بۆ بابەتێکی دیاریکراو بکەن، دەبێ ئەنجام بدرێت، ئەوەش بە قانوون رێك دەخرێت.}

ماددەی (١٢٢)

یەکەم: ئەم دەستوورە، سی (٣٠) رۆژ دوای ئەوەی لە راپرسیەکی گشتیدا ڕەزامەندی لەسەر دەدرێت، بە کارپێکراو دادەنرێت و سەرۆکی هەرێمی کوردستان، لە ماوەی دە رۆژ دوای ڕەزامەندی لەسەردانی لە راپرسیە گشتیەکەدا، بڵاوکردنەوەی لە رۆژنامەی فەرمی (وەقائیعی کوردستان) لە ئەستۆ دەگرێ.

دووەم: ئەو یاسایانەی لە رۆژی کارپێکردنی ئەم دەستوورەدا کاریان پێکراوە، ئەگەر بەپێ حوکمەکانی ئەم دەستوورە هەموار نەکرێن، یان هەڵنەوەشابنەوە، بە کارپێکراو دەمێننەوە.

{ماددەی (١٢٢)

یەکەم: لە رۆژی پەسندکردنی ئەم دەستوورە لە راپرسییێکی گشتیدا جێبەجێ دەکرێ، سەرۆکی هەرێم بۆ ماوەی دە (١٠) رۆژ لە رۆژنامەی فەرمی (وەقائیعی کوردستان){ هەرێمی کوردستان} بڵاوی دەکاتەوە.

برگەی دووەمی ئەم ماددەیە لە کۆبوونەوەی مانگی تەمووزی ٢٠٠٨دا خراوەتە سەر پرۆژەکە. لە رووی قانوونییەوە نادروستە، چونکە قانوونی وا لە هەرێمی کوردستان ئێستا کاریان پێ دەکرێت، پاش پەسندکردنی ئەم دەستوورە ناگونجێن لەگەڵ بەشێك لە ماددەکانی. چاکترە دادگەی دەستووری بڕیار لەسەر یەکلاییکردنەوەیان بدات، لەسەر داوای لایەنی پەیوەندیدار، نەك پێشەکی شەرعییەت بە هەموو ئەو قانوونانە بدرێت، لەبەر ئەوەی حوکمی دەستوور لە حوکمی قانوون بالاترە.}

پەراوێزەکان:

١. د. نووری تاڵەبانی، چەند تێبینییەك لەسەر پڕۆژەی دەستووری هەرێم کە لە ٢٤ی حوزەیرانی ٢٠٠٩دا پەسند کراوە، ڕۆژنامەی (ئاوێنە)، ژمارە (١٧٩)، ٢٠٠٩/٦/٣٠.

٢. پڕۆژەی دەستووری هەرێم، کە پەرلەمانی هەرێم لە ٢٤ی حوزەیرانی ٢٠٠٩ پەسندی کردووە، وەکو خۆی بڵاومان کردۆتەوە، هەرچەندە لە ڕووی زمانەوانییەوە هەڵەی تێدایە، بۆیە بەرپرس نین لەو هەڵانەی لێرەدا بەرچاو دەکەون.

٣. (کۆڕی زانیاری کورد) دەمێکە وشەی (کارگێڕی) بۆ (ادارة اعمال) و (بەڕێوەبەرایەتی) بۆ (ادارة) بەکارهێناوە، بۆیە (سنووری کارگێڕی پارێزگای..) بۆ (الحدود الادارية لمحافظة..) دەبێ بکرێتە (سنووری بەڕێوەبەرایەتی پارێزگای..).

٤. بۆ زانیاریی زیاتر، تەماشای ئەو نووسینەم بکە کە لە ژێر ناونیشانی: (گەڕاندنەوەی ناوچەی کەرکوك وەکو ناوچەیێکی ئۆتۆنۆم بۆ سەر هەرێمی کوردستان)، کە لە ٩ی ئەیلوولی ٢٠٠٩ لە ڕۆژنامەی (ئاوێنە) بڵاوکراوەتەوە. لەو کۆنفرانسەی کە (ئینستیتوی کوردی لە پاریس) لە ١٤ی مایسی ٢٠١٠دا سازی کردبوو بۆ چارەسەرکردنی کێشەی کەرکوك و جێبەجێکردنی ماددەی (١٤٠)، ئەو پێشنیازەم جارێکی تر بۆ ئەو کۆنفرانسە ڕوون کردەوە، کە پارێزگار و نوێنەرانی ئەنجومەنی پارێزگای کەرکوك، بە کورد و تورکمانی شیعە و پارێزگاری ئێستای کەرکوك، د. نەجمەدین کەریم و نوێنەرانی لایەنە سیاسییەکانی کوردستان و نوێنەری حکومەتی فەرەنسی و چەند کەسایەتیێکی فەرەنسیی دۆستی کورد ئامادەی بوون.

٥. وشەی (یاسا) وشەیێکی مەغۆلی تورکییە، بۆ دەستووریش (ئەنە یاسا) یانی (دایکی قانوون)ە. وشەی (قانوون) وشەیێکی یۆنانی کۆنە، لە

(کـاتۆنیمۆس)ەوە هـاتووە. بـۆ یەکـەم جـار تۆفیـق وەهبـی بـەگ وشـەی (یاســا)ی بــەکارهێناوە، هــەر بــە هــۆی ئەویشــەوە کەوتووەتــە نــاو زمانەکــەمان، بــەڵام پەشـیمان بووەتــەوە لــە بــەکارهێنانی و دەیگــوت کوردیش وەکو عەرەب و فارس دەتوانن بەکاری بێنن. تەماشای پێشـەکی (فەرهەنگی قانوونی) عەرەبی – کوردی – فەرەنسـی – ئینگلیـزی، بکـە، چاپی پێنجەم، ساڵی ٢٠١٠، کە لەلایەن هەردوو وەزارەتی داد و ڕۆشنبیری و لاوان چاپ کراوە، ل ٤، چاپخانەی (ڕۆژهەلات)، هەولێر.

٦. سەبارەت بەو "بیست و یەك تیشکە"ی لە پرۆژەکەدا بۆ ئەو ئالآیە دیـاری کـراوە، مامۆسـتا محەمـەدی حەمـەی بـاقی لـە نامەیەکـدا بـۆی نـاردووم نووسیویەتی: " نازانم دیاریکردنی ئەو ژمارەی (٢١) پرشنگە چۆن بۆ ئەم خۆرە دانراوە؟ ئەگەر هەڵبژاردنی (خۆر) وەك سـیمبول و ئاماژەیـەك بێـت بـۆ (ڕووناکی)، ئـەوا دەبـێ ئـاوڕ لـەو پێشـینە مێژووییـە بدەینـەوە، کـە گەلانی ئاریایی لە ڕێگەی ئایینە بەرودواکانی وەك (میترائی)، (هوری واتـە خـۆری)، (زەرتوشـی)، (بـوودایی)، (ئیـزەدی) و (ئـەهلی هـەق) و...هتـد، ڕێـزی زۆریـان بـۆ (خـۆر) هـەبووە و هەنـدێ لـەم ئایینانـەش، لـە هەنـدێ سەردەمدا (خۆر)یان پەرستووە و دێرینەی ئەم بڕوایەش بە هەموویانەوە، لە بنەمای خۆرهەلآتی ئەم گۆی زەمینەوە سەری هەڵداوە، نەك لـە بەشـی خۆرئاوای گۆی زەوی، کە دواتر حەزرەتی (مەسیح) لـە (خۆرئـاوا) سـەری هەڵدا و هەر لە وێشەوە مێژووی (زایین) دەسـتی پێکـردووە و ئێسـتا ئـەم مێژووی زایینییە، لە زۆرینـەی ناوچـەکانی خۆرهەلآتـدا – بـە کوردسـتانی باشووریشەوە – پەیڕەو دەکرێ و زۆر لە بۆنە نەتەوەییەکانی کـوردیش، سەرەڕای ئەوەی بـە گـوێرەی سـاڵنامەی کـوردی، یـان ڕوونـتر: ئاریـایی، بنیات نراون، بەلآم دیسانیش لەپاڵ مێژووی کوردیدا، (بۆ نموونە) مێژووی (٢١) پرشـنگی (خۆر)ەکـەی ناوەڕاسـتی ئـالآی کوردسـتان، مەبەسـت و هێمایە بۆ: بۆنەی نەورۆزی کوردی، کە وەك وترا: ڕێکەوتی (٢١)ی مـانگی مارتی زایینی دەکـات، ئـاخۆ پێوەنـدیی نێـوان مێـژووی (٢١)ی (زایـین)ی

خۆرئاوا و (١)ی نەورۆزی سەرساڵی تازەی گەلانی (ئاریایی)ی خۆرهەڵات چییە؟ خۆ ئەگەر ژمارەی (٢١)ی پرشنگی خۆرەکەی ئاڵاکەی کوردستان هێمایە بۆ (٢١)ی مارت، ئەو بەرێزانەی ئەم لێکدانەوەیان پێکهێناوە، پشت بە کامە زانیاری و مێژووی پێشینەی کلتووری و رووناکبیری کوردیان بەستووە و ئاگاداری و زانیاریی مێژووی گەلانی ئاریایی و کوردیان چۆن چۆنی خوێندووەتەوە؟...."، بۆ زانیاری زیاتر لەسەر ئاڵای کوردستان لە رووی مێژووییەوە، تەماشای نووسینی د. ئازاد عوبێد ساڵح بکە بە ناونیشانی: مێژووی ئاڵای کوردستان، گۆڤاری ئەکادیمیای کوردی، ژمارە (٢٣)، ساڵی ٢٠١٢، ل ٢٣٣.

٧. **(تێبینییەکی تایبەتیم لەسەر خاڵەکانی دواتری ئەم ماددەیە و ماددەکانی دیکەی پرۆژەکە، تا کۆتایی ماددەی (سی و هەشت) نییە، بۆیە ئاماژەم بۆ نەکردوون. بەڵام لە رووی دارشتنەوە پێویستە تەماشا بکرێنەوە).**

٨. لە پرۆژەی دەستووری ساڵی ١٩٩٢دا پێشنیاز کراوە سەرۆکی هەرێم لەلایەن پەرلەمانی هەرێم بە دەنگی ٢/٣ی ئەندامانی هەڵبژێردرێ، ئەگەر لە دەنگدانی یەکەمدا ئەو رێژەی بەدەست نەهێنا، ئەوا لە دەنگدانی دووهەمدا بە زۆرینەی دەنگی ئەندامانی پەرلەمان دەبێتە سەرۆکی هەرێم. بەڵام لەو پرۆژە دەستوورەی کە لە مانگی نۆڤەمبەری ساڵی ٢٠٠٢دا ئامادەکراوە، پێشنیاز کراوە سەرۆکی هەرێم بەو شێوەی کە سەرۆك کۆماری عێراقی پێ هەڵدەبژێردرێ، ئەویش بەو شێوەیە هەڵدەبژێردرێ. بەپێی دەستووری تازەی عێراقی ساڵی ٢٠٠٥، سەرۆك کۆمار لەلایەن (ئەنجومەنی نوێنەران)ەوە هەڵدەبژێردرێ. بەڵام بەپێی قانوونی ژمارە (١)ی ساڵی ٢٠٠٥ی تایبەت بە سەرۆکی هەرێمی کوردستان، سەرۆکی هەرێم راستەوخۆ لەلایەن دەنگدەرانەوە هەڵدەبژێردرێ. لە ناوەراستی ساڵی ٢٠٠٥دا سەرۆکی هەرێم بۆ جاری یەکەم لەلایەن پەرلەمانی هەرێمەوە هەڵبژێردرا، بەڵام لە ساڵی ٢٠٠٩دا راستەوخۆ لەلایەن دەنگدەرانەوە هەڵبژێرایەوە، (ئاوێنە) ژمارەی (١٧٩)، ٢٠٠٩/٦/٣٠.

٩. لـه كۆبوونـەوەی لیژنـەی دەسـتووری کـە لـە مـانگی تـەمووزی ٢٠٠٨دا بەستراوە ئەم ماددەیە دەستکاری کراوە، چونکە لـە پرۆژەکـەی مـانگی حـوزەیرانی ٢٠٠٦دا، سـەرۆکی دادگـەی دەسـتووری بـە حـوکمی قـانوون دەبـووە سـەرۆکی ئەنجومـەنی دادوەری، وەکـو لـە دەسـتووری عێراقـدا هاتووە.

١٠. دەبـوو ئـەم دەروازە، وەکـو دەروازەکـانی تـر، ناونیشـانی تایبـەتی بـۆ دابنرێ.

١١. کۆکردنەوەی ئـەو دوو دەسـتەیە: (دەسـتپاکی) و (چـاودێری دارایـی) لـە یەك دەستەدا، بـە پێچـەوانەی قانوونـە، چـونکە ئەرکـەکانیان جیـاوازن و یـەکێکیان چـاودێری کارەکـانی ئـەوی تـر دەکـات، دەبـێ دوو دەسـتەی سەربەخۆ بن، نەك پێکەوەبن.

دەتوانن تەماشای ئەو بابەتانەش بکەن کە پێشتر لەسەر پرۆژەی دەستووری هەرێمی کوردستان بڵاوم کردوونەتەوە:

١- من اجل تشريع دستور لاقليم كردستان العراق، مجلة (الثقافة الجديدة)، العدد (٢٦٧)، كانون الاول ١٩٩٥ – كانون الثاني ١٩٩٦.

٢- ملاحظات حول مشروع دستور اقليم كردستان، (الاتحاد) الاسبوعية، العدد (٤٩٩)، ٢٠٠٢/١١/١٥.

٣- لەبارەی ئەو کۆڕە قانوونییەی لە (واشنتۆن) لە مانگی نۆڤەمبەری ١٩٩٩ بەسترا، دیدار لەگەڵ (پەیامنێر)، لەندەن، ١٩٩٩/١٢/١١.

٤- هەوڵی ئامادەکردنی پرۆژەی دەستوورێك بۆ عێراق دە (١٠) ساڵێك لەمەوبەر، (کوردستانی نوێ)، ژمارە (٣٢٢٥)، ٢٠٠٣/١١/١٧.

٥- کۆنفرانسی زانکۆی (پرنستنی) ئەمریکی، چاوپێکەوتن لەگەڵ گۆڤاری (مەڵبەند)، ژمارە (٥٣)، ئەیلولی ١٩٩٤، کە (مەڵبەندی ڕۆشنبیری کوردی لە لەندەن) بڵاوی دەکردەوە.

٦- چەند تێبینییەك لەبارەی پرۆسەی هەڵبژاردن لە کوردستان و عێراق، گۆڤاری (گوڵان)، ژمارە (٥٠٢)، ٢٠٠٤/٩/١٦.

٧- پۆستی (سەرۆکی هەرێمی کوردستان) لەجیاتی پۆستی (ڕابەری ڕزگاریخوازیی بزووتنەوەی کورد)، (هاوڵاتی)، ژمارە (٢٢١)، ٢٠٠٥/٤/٢٧.

٨- کاتی پەسەندکردنی دەستوور بۆ هەرێمی کوردستان هاتووە، (هاوڵاتی)، ژمارە (٢١٥)، ٢٠٠٥/٣/٩.

٩- بنـەماكانی دەسـتووری هـەرێمی كوردسـتان و پەسـەندكردنی لەلایەن پەرلەمانەوە، (هاولاتی)، ژمارە (٢٢٣)، ٢٠٠٥/٥/١١.

١٠- باشترین رێگا ئەوەیە پـرۆژەی دەسـتووری عێـراق لـە رێگـای رێككەوتنی ئارەزوومەندانەوە ئامادە بكرێت، دیـدار، (كوردسـتانی نـوێ)، ژمارە (٣٦٧٦)، ٢٠٠٥/٥/٢٠.

١١- پەرلەمانی كوردستان مافی ئەوەی هەیە پـرۆژەی دەسـتووری عێراق رەتبكاتەوە، چـاوپێكەوتن، (كوردسـتانی نـوێ)، ژمـارە (٣٦٧٧)، ٢٠٠٥/٥/٢٢.

١٢- چـەمكی رێككـەوتنی ئارەزوومەندانـە بـۆ دامەزراندنـەوەی دەوڵەتی عێراق، گۆڤاری (گولان)، ژمارە (٥٣٣)، ٢٠٠٥/٤/٢١.

١٣- هەرێمی كوردستان پێویستە خاوەنی دەسـتووری خـۆی بێـت، (هزری یاسایی)، ژمارە (١)ی ٢٠٠٥/٣/٢١.

١٤- خوێندنـەوەیێكی قـانوونی لـە رەشنووسـی دەسـتووری هەمیشەیی عێراق، لە ٢٠٠٥/٩/١٥ لە میدیای كوردستان بلاوكراوەتەوە.

١٥-لـەبارەی پـرۆژەی دەسـتووری هـەرێمی كوردسـتانی عێـراق، (ئاسۆ)، ژمارە (٢٠٥)، ٢٠٠٦/٣/٢٠.

١٦- چـەند تێبینییـەك سـەبارەت بـە دارشـتنی پـرۆژەی دەسـتووری هەرێمی كوردستان، لەگەڵ دەقـی پرۆژەكـە بـەو شـێوەی وەرمگێراوەتـە سەر زمانی كوردی، (ئاوێنە)، ژمارە (٤٢)، ٢٠٠٦/١٠/٣١.

١٧- هۆكـاری دەستكێشـانەوەم لـە لیژنـەی دەسـتووری پەرلـەمانی كوردستان، (رێبازی ئازادی)، ژمارە (٢٨)، ٢٠٠٨/٨/٢٦.

١٨- دوای ١٦ سـاڵ كـاركردن بـۆ دانـانی دەسـتووری كوردسـتان، رەفتاری تاكرەوانەی سەرۆكی لیژنەی دەستووری ناچاری كـردم دەسـت

له كار بكێشمەوە، چاوپێكەوتن لەگەڵ هەفتەنامەی (ستاندار)، ژمارە (٤٣)، ٢٠٠٨/٨/٢٥.

١٩- زینـدە بەچاڵكردنی دوو پـرۆژە دەسـتووری ئامـادەكراو بـۆ هەرێمی كوردستان!، (هاوڵاتی)، ژمارە (٤٦١)، ٢٠٠٨/٩/٢٨.

٢٠- ئـەوەی لـە دانیشـتنی تایبەتـدا دەیڵـێن چـاكترە لـەناو هـۆڵی پەرلـەمان بـەدەنگی بـەرز بیڵـێن، (سـتاندار)، ژمـارە (٩٨)، دووشـەممە ١٩/١٠/ ٢٠٠٩.

٢١- چۆن دەڕواننـە ئـەدای خـولی دووەمـی پەرلـەمانی كوردسـتان، چاوپێكەوتن، (ئاوێنە)، ٢٠/٧/ ٢٠٠٩.

٢٢- چـــەند ڕوونكردنــــەوەیێكی پێویســـت لـــەبارەی شـــێوازی ئامادەكردنی پرۆژەی دەستووری هەرێمی كوردستان، ٢٠٠٩/٨/٢٧.

٢٣- گەڕاندنــەوەی ناوچــەی كــەركوك وەكــو ناوچــەیێكی ئۆتۆنــۆم بۆسەر هەرێمی كوردستان، ٩ی ئەیلوولی ٢٠٠٩، كە پاشـتر پێشـكەش بـەو كۆنفرانسە كراوە، كە (ئینسـتیتوی كـوردی لـە پـاریس) لـە ١٤ی مایسـی ٢٠١٠ ڕێكی خستبوو سەبارەت بە پرسی كەركووك و ماددەی (١٤٠).

٢٤- بەشـێك لـە تێبینییـەكانم لەسـەر ئـەو پـرۆژە دەسـتوورەی دابەشكرا بەسەر پەرلەمانتاراندا لـە ٢٠٠٩/٦/٢٢، (ئاوێنـە)، ژمـارە (١٧٩) ٢٠٠٩/٦/٣٠.

٢٥- چـــەند ڕوونكردنەوەیـــەكی پێویســـت لـــەبارەی شـــێوازی ئامادەكردنی (پرۆژەی دەستووری هەرێمی كوردستان)، (ڕۆژنامە)، ژمارە (٥٠١)، ٢٠٠٩/٦/٣٠.

٢٦– تـا ئێسـتا پەرلـەمان بەهـەمان پێـڕەوی نـاوخۆی پەرلـەمان و عەقلییەتی ساڵی ١٩٩٢ بەڕێوە دەچێت، چاوپێکەوتن، (هـاوڵاتی)، ژمـارە (٣٢٧) ، ٢٠١٢/٥/٢٣.

٢٧– پرۆژەی دەستووری هەرێمی کوردستان وەکو بابەتێکی سیاسـی پـــەتی تەماشـا دەکرێـــت، چـاوپێکەوتن، (هـــاوڵاتی)، ژمـــارە (٩٠٤)، ٢٠١٢/١٠/١٠.

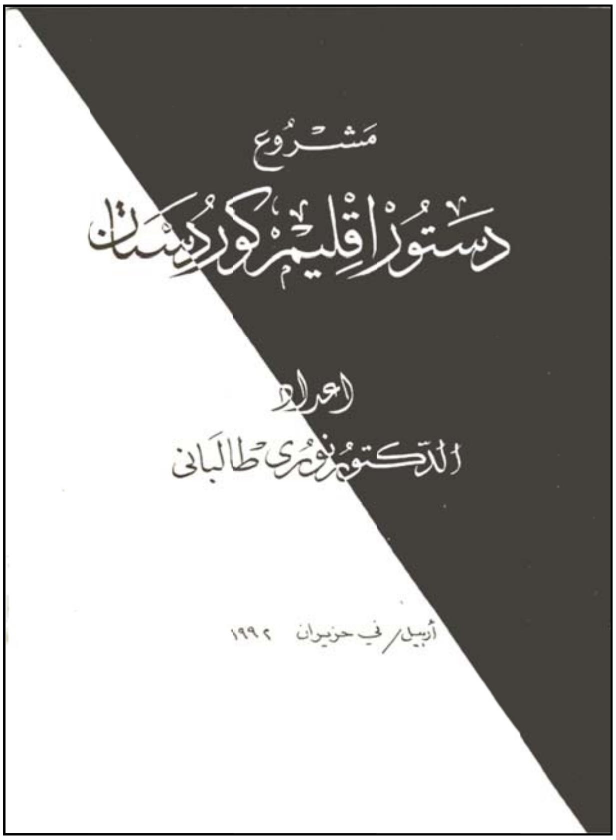

پرۆژەی دەستووری هەرێمی کوردستان بە زمانی عەرەبی کە لە چاپخانەی زانکۆی سەلاحەدین لە ساڵی ١٩٩٢، بە ئۆفسێت چاپکراوە.

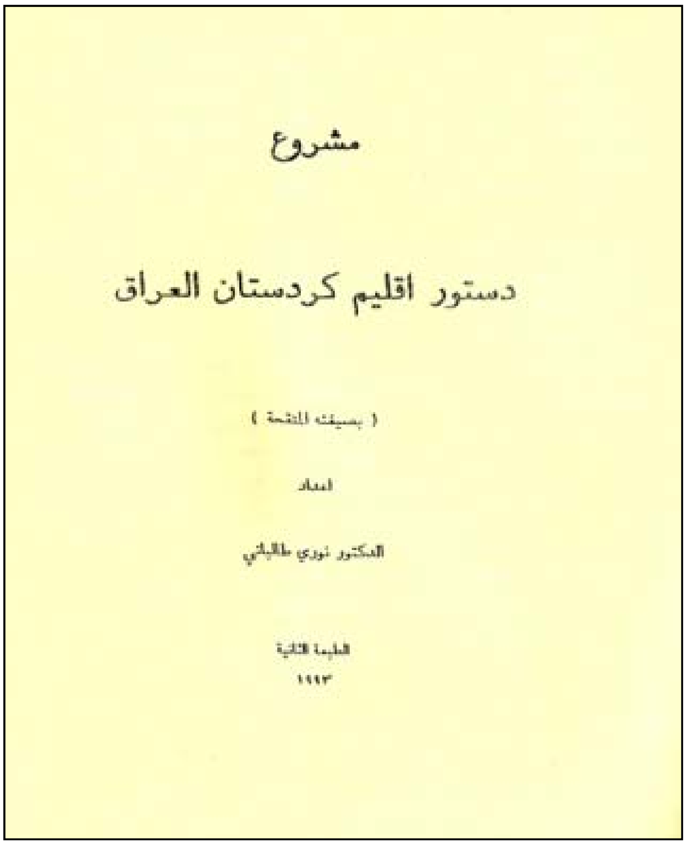

مشروع

دستور اقليم كردستان العراق

(بصيغته المنقحة)

اعداد

الدكتور نوري طالباني

الطبعة الثانية

١٩٩٣

پرۆژەی دەستووری هەرێمی کوردستان بە زمانی عەرەبی، چـاپی دووەم، کە لە ساڵی ١٩٩٣، چاپ کراوەتەوە.

له بڵاوكراوەی مەڵبەندی رۆشنبیری كورد له لەندەن:

دەربارەی
پرۆژەی دەستووری
هەرێمی كوردستانی عیراق

دكتۆر
نووری تاڵەبانی

لەندەن – ١٩٩٣

پرۆژەی دەستووری هەرێمی كوردستانی چاككراو كە لە ساڵی ١٩٩٣دا لـە لەندەن بە كوردی چاپ كراوە.

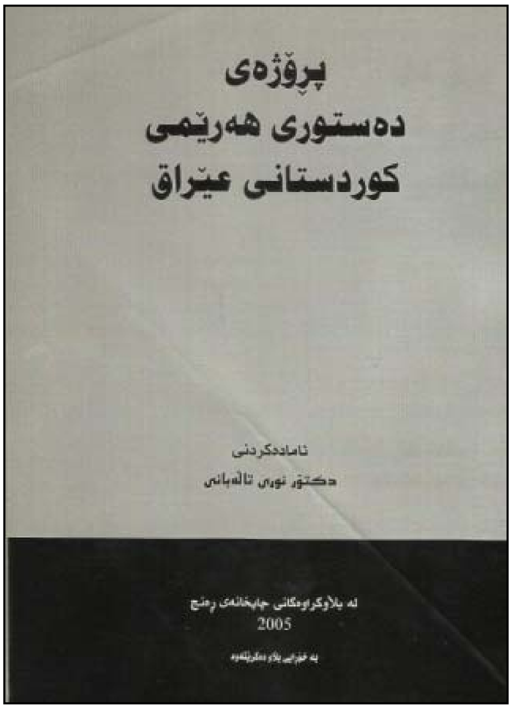

پـــڕۆژەی دەســـتووری هـــەرێمی کوردســـتانی چـــاککراو، کـــە لـــە مـــانگی دیسەمبەری ۲۰۰۳دا ئامادە کراوە، لە سـاڵی ۲۰۰٥دا لـە دەزگـای (ڕەنـج) چاپ کراوەو لە تەمووزی ئەو ساڵەدا دابەش کرا بەسەر هەموو ئەنـدامانی پەرلـەمانی هەرێم (خولی دووەم). (٥۹) پەرلەمانتار لە هەموو فراکسیۆنەکانی ناو ئەو خولە داوایـان لـە سـەرۆکایەتی پەرلـەمان کـرد گفتوگـۆی لەسـەر بکرێـت، تـا پـێش دەسـتووری عێـراق پەرلـەمانی هـەرێم پەسـندی بکـات، بـەڵام سـەرۆکایەتی پەرلەمان ئەو داواکارییەی نەخستە بـەردەم پەرلـەمان، تـا دەسـتووری عێـراق پەسندکرا.

حول مفهوم النظام الفدرالي

Federali-me

الدكتور نوري طالباني

مستلة من المجلد السادس عشر والسابع عشر
من مجلة المجمع العلمي العراقي -- الهيئة الكردية

بغداد ١٩٨٧

لێکۆڵینەوەیەك لەسەر فیدرالیزم بە زمانی عەرەبی کە لە لەندەن لە ساڵی ١٩٧٤ ئامادەم کردووە، دواتر لە گۆڤاری (کۆڕی زانیاری کورد)، ژمارە (١٦ و ١٧) لە ساڵی ١٩٨٧ بڵاو کراوەتەوە. چاپخانەی زانکۆی سەلاحەدین لە ساڵی ١٩٩٢دا چاپی کردووەتەوە و پێکەوە لەگەڵ پڕۆژەی دەستووری هەرێمی کوردستانی ساڵی ١٩٩٢ چاپکراوە و دابەشکراون بەسەر ئەندامانی خولی یەکەمی پەرلەمانی هەرێم.

چاپی سێیەمی ئەو لێکۆڵینەوەیە لە هەولێر، لە ساڵی ٢٠٠٥ لەلایەن کتێبخانەی (سۆران) چاپ کراوەتەوە. وەزارەتی ڕۆشنبیری هەرێمی کوردستان لە ساڵی ٢٠٠٥ وەری گێڕاوەتە سەر زمانی کوردی و بڵاوی کردووەتەوە.